

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

A TENGER FENEKÉN

REGÉNY

IRTA
CORTAMBERT RICHÁRD

FRANCZIÁBÓL

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KIADÁSA.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-45-3 (online)
MEK-16370

TARTALOM

I.

(A nemzeti hajózási társulat gyűlése. - A tenger alatti huzal letétele.
- Diolbourg beszéde. - Calvet felelete. - Sartène Henrik tervei.)

II.

(Ki volt Sartène Henrik?)

III.

(Elutazás Párisból. - Norton és Stevens mérnökök.)

IV.

(Az elutazás előtti napon. - A valenciai diszebed. - Egy sötét előjel.)

V.

(Az elindulás.)

VI.

(A mérnökök merész terve.)

VII.

(Előkészület egy nem mindennapi utazásra.)

VIII.

(Bucsu a világtól.)

IX.

(A tenger alatt.)

X.

(Dick matróz borzasztó felfedezései.)

XI.

(A titkos vizsgálat.)

XII.

(Go Ahead!)

XIII.

(A szegény anya. Az elfogatás.)

XIV.

(A pör kezdete.)

XV.

(Az esküdtszék.)

XVI.

(Az ítélet)

XVII.

(A végső perczek.)

XVIII.

(Különös találkozás. - Egy vízbe fulladt elbeszélése.)

XIX.

(Az ítélet)

I.

(A nemzeti hajózási társulat gyűlése. - A tenger alatti huzal letétele. - Diolbourg beszéde. - Calvet felelete. - Sartène Henrik tervei.)

- Ez kivihetetlen, ez bolondság! Ennek a tervnek nincs semmi értelme. Meg lesznek gyalázva, meg lesznek becstelenítve; - milliókat és becsületüket a tenger fenekére temetik, és ez helyesen is lesz így.

- Kedves Calvet ur, szólt szerény hangon egy fiatal ember, - ezek az ördögös angolok valóban merészek!

- Merészek! jól van! Én, ki önhöz beszélek, felelte a tudós Calvet, én a legmerészebb ember vagyok a világon, - kockáztattam vagy száz elmélet kivitelét, melyekről mai nap egy árva szót sem hiszek. Badarság! a számítás a praktikus kivitelől jó távol van. Lehet minden lelkiismeret-furdalás nélkül a legbadarabb rendszereket felállítani csillagainkról, melyek néhány milliárd mértföldnyi távolságra vannak tőlünk. Ha tévedünk, azért a csillagok nem mennek Rómába, hogy azt elmondják! De most az egyszer arról van szó, hogy itt lenn minálunk, a mi bolygó csillagunkon, érti, a mi földgömbünkön tegyünk kísérletet! Ez örütség! Az ember nem próbálhat oly bolond terveket, melyeknek következményei minden perczen feldönthetik összes okoskodásunkat. Az eszme, hogy Európát az új világgal távirati sodrony által összekössék, legegyszerűbb is annyi, mint nem ismerni a földi magnetismus legelső törvényeit; másodsor nem tudni két szót sem a villanyosság feltételeiről és harmadsor nem birni a legkisebb ismeretével sem az atlanti oceán tengeralatti topographiájának. Ismétlem, és e szó elegendő, - hogy ez lehetetlen! Pedig én francia vagyok, mire büszkélkedem is. Különböző győződjék meg irataimból.

A két ily bizalmasan beszélgető a »pont des Arts«-on keresztül a »palais l'Institut« mellett sétálgatott el, azután balra fordulva, a »quai du Mataquais« egy háza felé irányozta lépteit, mely háznak első emelete felett, nagy betűkkel a következő felirat tündöklött: »A tudós társaság köre.«

- Önnek lesz alkalma hallani engem, mondá Calvet ur ezüst gömbü sétabotját a kövezeten hangoztatva, majd meglátja ön, mily erősen meglegckéztetem nevetségés vakmerőségüket! Vannak tényeim, melyeket ellenök fel fogok hozni; igen erős tényeim. Mindenek előtt a kétszeres eredménytelenség.

Igy beszélve, biztos léptekkel haladt fel a lépcsőkön, - mint az oly jövőbeli szónok, ki érdemeinek tökéletes öntudatával bir és ki e perczen is nagy hatás előidézésére készül. - Így lépett be társával a terembe, melyben e napon a nemzeti hajózási társulat tartá gyűlését.

A nemzeti hajózási társulat egyike a leghiresebb társulatoknak Európában, pedig nem tartozik azon zajos és viharos egyletek közé, melyek néha-néha a kormány figyelmét is magukra vonják. Alapítása óta, mely a VII. évre vihető vissza, a fennálló kormány nyal mindig jó lábon állott. Elnökeinek névsora elég érthetően bizonyítja azt; így például Napoleon alatt Foy tábornok; a restauratio alatt Polignac; Fülöp-Lajos idejében Guizot; a forradalomkor Ledru-Rollin és a második császárság alatt Persigny ur állott az egylet élén; egy tengerész sem, mint látjuk. Az egylet politikai meggyőződései tehát nem nagyon szilárdak. De ez nem tartozik ide. Mindezek daczára az egyletet gyakran össze hasonlítják az »Institut«-vel. Vajjon dicséretére válik-e ez; ezt még a legügyesebbek sem tudják meghatározni.

Ezen hires társulat mai nap felmutathat három minisztert, vagy tizenkét titkos tanácsost, tán ugyan annyi tagot az Institut-ból, három vagy négy tudóst stb.

Két uralkodó, ezek közt a siami király, viseli az egylet védnöki czimét. Ez oly kitüntetés, melyre mindenkinek joga van büszkélkedni és az elnök egy évben sem feledi el a tagok előtt kiemelni, hogy a társaság ebből mily rendkívüli hasznot huz. A szabadelvűek rendszeren az elsők a tapsban.

Midőn két társalgónk, Calvet ur és ifju barátja, a gyülekezetbe érkezett, már minden hely el volt foglalva; csakugyan ugy látszott, hogy valamely érdekes közlésekre váraoztak, a közeli tengeralatti műveletre vonatkozólag. 1866-iki junius közepén volt. A Great-Eastern nemsokára elindulandó volt.

Európa ekkor még csak szórakozott figyelemmel kísérte a tengeri óriás elutazási előkészületeit. A politikai események foglalkoztatták az emberiség legnagyobb részét, és pedig mily nagy a különbség ezen, az angolok által nyert csendes diadal eredményei, és a sadovai ütközet következményei közt! Mig a civilisatio Európát az Uj-világgal összeházásitá, a barbarismus régi elkeseredésével százezer embert lekaszált Németországban!

Talán csak a franciaországi nemzeti hajózási társulat kísérte figyelemmel a munkát lépésről lépésre, - jegyzőkönyvet vezetett az előintézkedésekről, megbírálta, megvitatta, néhányszor helyeselte, de még többször elítélte a felszínre került javaslatokat.

Ezen a napon, 1866-iki junius 15-én a gyűlésen néhány kitünőség is megjelent. Az egyik sarokban állt sétabotját lábai közt tartva Babinet ur, az Institut-ból, ki a legszemlemdusabb, a legtudósabb, a legolvasottabb és leghiresebb tudós írók egyike, a miről különben ő maga is meg volt győződve.

Chasles Philarète ur Nadar mellé került, valószínűleg egy titkos delejes fluidum által vonzva e hires léghajós közelébe. Landelle ur Verne urral beszélgetett a mechanikáról és hajózásról. Wilfrid Fovielle ur egészen önfeledve emelkedett a felhők közé Flammarion urral. Meunier Viktor ur karjával lökte meg Moigno abbét, ki igen hangosan társalgott Barral urral. Fiquier ur is jelen volt, miután számos titkárjai közül hármat lehetett látni. Sauson André és Hément Félix urak is itt voltak, az egyik a zootechnicum jövőjére, a másik saját jövőjére gondolva. Kissé távolabb egymás mellett, mint két jó barát ült - Parville ur a Constitutionnel és Mangin Arthur ur a »Correspondent« szerkesztője. De hagyjuk ezeket.

Lanzothé ur, ki valóban mintája a titkároknak, a jegyzőkönyvet olvasá fel, a minek megtörténtével egy 30-35 éves kis ember, erélyes arczkifejezéssel engedélyt kért a szóra. A tisztelt tag, ki beszélni készült, nem volt más, mint Diolbourg, az a mozgékony kifáradhatlan Diolbourg, ki megkísérlené a földgömböt megállítani, ha meg volna győződve arról, hogy ezáltal az emberiséget boldogabbá teszi.

- Uraim, kezdé Diolbourg csengő hangján, szólok önökhez az emberiség, a civilisatio és a nemzeti dicsőség nevében.

E három szó még nem mond sokat, de van egy nagy előnye, és ez az, hogy még a legálmosabb hallgatót is felriasztja elaléltságából. Ez oly ostorcsapás, mely csattan, egy löveg, mely szétreped és durran. Semmi egyéb. De ez elég. Az az ügyes Diolbourg ezt jól tudta. Folytatta tehát.

Uraim, szükségtelennek tartom önöknek azon óriási munkáról beszélni, melyet a csatornán-tuli szomszédaink nemsokára befejeznek. Önök tudják, hogy a távirati sodrony összeköttetésbe fogja hozni Valenciát Irlandban, az uj szigeten fekvő Trinity-Bay-el, mely kis távolságra van New-Yorktól. Ez az uj- és a régi világ összeházásitása leend, melyet ünnepelni fogunk; ez a jelenkor civilisatiójának legnagyobb tette, melyet két nemzet visz végbe. Ne mondják, hogy az oly nemzet, minő a mienk, idegen maradt ily nagyszerű esemény iránt. Az én nézetem tehát az, hogy rögtön aláírási ivet bocsássunk ki körünkből és hogy egy tengerész vagy

mérnök személyes költségeinken küldessék a Great-Easternre. Foglaljon az helyet az angol tiszték közt. Hadd legyen Franciaország is képviselve az emberiségnek az elemek felett kivivott ezen győzelménél!

Kitünő! Kitünő! Nagyszerű! Helyes! Bravó! Éljen! ismétlé néhány hang; - de sok tag nagy csendben maradt. Ez az ördögös szó »alíráás« szörnyen lehütötte a közönséget. Néhány perc után a kitünő Lamoth ur bocsánatot kérve, hogy a gyűlés végéig nem lehet jelen, kalapját vette és eltávozott. Ugyan e pillanatban a gyűlésnek még két vagy három tagja az ajtó felé ment, és örvendő dörzsölte kezét így szólván: mi ugyan szépen megszöktünk. A mi Calvet urat illeti, ő rendületlen volt; ő a pillanatot alkalmasnak találta arra, hogy összes ütegeit ellenségeire irányozza. Mint ügyes strategista, a támadást a kis lövegek gyors tüzével kezdte, azután kivonta nagy ütegeit és a támadást a lovasság iszonyu rohamával fejezte be.

Felháborodott az angolok terve ellen; azután öklével a terem asztalára ütve, a következő hangos frázissal fejezte be beszédét:

- Uraim, a földi magnetismus törvényei, a villanyosság alapelvei, minden arról biztosít bennünket, hogy a vállalat bolondság és hogy tökéletes eredménytelenség lesz annak vége. Alírási ívet ily munkára! Ki gondolhatna ilyesmire, mosoly nélkül? Az ily célra nincs 500 francunk! Chiméra az egész. A mi bennünket illet, mi tiszteljük méltóságunkat, és meg se fogunk mozdulni!

E beszéd nagy hatást tón. Azonban a tömegeből egyszerre egy körülbelül 22 éves, szellemes arcú ifju ember bontakozott ki. Minden szem reá irányult. Öntudatlanul sejté mindenki, hogy ha ez az ismeretlen szólni fog, ezt mindenesetre csak azért teendi, mert valami fontos közleni valója van. A legnagyobb csend uralkodott a teremben; az egész gyülekezet kíváncsi szemmel vizsgálta az ifju idegent, kinek arcza kedves ábrándos kifejezést, de egyszersmind nagy erélyt is elárult.

Világos szőke sűrű haja kecssteljesen, de minden keresettség nélkül omlott széles, magas homlokáról. Szemei mélyek és ábrándosak voltak. Rajta minden őszinteségre és határozottságra utalt. Az első pillanatban érezhető volt, hogy ez »valaki«, azaz kiváló jelenség.

A fiatal ember gyenge hangon szólt, mi szembetünő ellentétet képezett az előbbeni hangos beszédekkel.

- Uraim, önök talán örültnék fognak nevezni, ha ime kijelentem, hogy tizennégy nap mulva Valenciából utra kelek. Egy angol kapitány egy steamer kormányzását bizta reám, mely a Great-Easternre fogja követni, a tenger alatti huzal letétele alatt. A Ronquayrol-Deneyrouse-i buvár előkészületekkel önmagunk is képesek leszünk a tenger fenekére szállani. Remélem, hogy fáradozásaimnak sikerülni fog a huzalt megtalálni, mely néhány év előtt nyomtalanul elveszett. Különben egyesülni fogunk collegáinkkal, az angol mérnökökkel, megosztva velök minden munkát, minden veszélyt, ha az előfordulna, netaláni eredménytelenségöket is, s így egy hónap mulva a nagyon valószínű győzelmet. Franciaország tehát ott alant is képviselve lesz.

- Éljen! Éljen! Kitünő! Helyes! kiáltották MM. Esile, Diolbourg, Moninsin, Drachir, Nevers, Game, mind oly férfiak, kik hazájukat imádják és azt minden dologban az első sorban szeretik látni.

Az ifju vállalkozó neve nemsokára ajkról ajkra szállt: Sartène Henriknek hívták.

II. (Ki volt Sartène Henrik?)

A gyűlés arculata, mely igen elsötétedett volt, egyszerre mosolygóbb lőn. A légáramlat is megkönnyebbült. Az a szerencsétlen aláírási eszme, mely perczről-perczre mindinkább fenyegetni kezdé a személyes érdekeket, nem egy önző lelkét nyugtalanítá. Mintha kő hullott volna le mindenki szívéről. Hiszen az aláírásra most már semmi szükség! - Sartène ur francia lévén (noha Amerika költségén fog utazni), még is hazájának nevét képviselendi a nagy vállalatban.

Igy tehát minden a legjobban volt.

Az ördögben is! szólt magában Calvet ur. Ez aztán férfi! Barátommá kell, hogy tegyem!

Midőn a csend ismét kissé helyre állott, Calvet újra engedélyt kért a szólásra egy személyes ügy miatt. Az engedélyt meg is kapta.

- Uraim, szólt hízelt hangon, mindenek előtt szívem sugallatát követve, szerencsekivánataimat fejezem ki Sartène urnak, a nemes vállalathoz, melyhez ő is szegődik, és anélkül, hogy visszavonnám az előbb mondottakat, visszatérek néhány szóra, melyek a beszéd hevében ajkaimról ellebbentek. Önök jól tudják, hogy én minden nagy vállalatot helyeslek. Hazámnak dicsősége nekem sokkal drágább, mint minden személyes tisztelet. Teljes szívvel tapsolok Sartène ur expedíciójához, és őszinte kívánatokot táplálok vállalkozásának sikere iránt. Jobban meggondolva az egészet, sajnálom most, hogy az aláírás, a nemzeti aláírás nem jött létre, de most ez szükségtelenné vált. Valóban szép lett volna, ha az egész nemzet, ily valóban nagy-szerű munkát elősegíteni igyekszik. Ez természetesen nagy akadályokra, nehézségekre talált volna. De vajjon hol nem hiányzanak azok? Le lehetett volna azokat küzdeni uraim! Az aláírás, ismétlem, igen inyemre lett volna s azt helyeslem, úgy is, mint a haladás embere és úgy is, mint régi szabadelvű. Végül még egy szót, melyet önök valószínűleg lelkesedéssel fogadnak, - ajánlom, hogy szavazzunk köszönetet ifju vállalkozó honfitársunknak.

Nagy tapsvihár követte a rendkívüli elvhűség e kifejezését.

Calvet ur azonnal Sartène Henrik urhoz lépett, és annak kezét barátságosan megragadva, így szólt: »Nos! kedves barátom! ön látja, minő jó ügyvéde vagyok önnek. Ön számíthat támogatásomra. Küldje el nekem jegyzeteit. Beszélni fogok azokról lapjaimban! Ugy-e jól lesz?«

És másodszor is barátságosan megszorítá a fiatal utazó kezét.

- Uraim, az ülés be van fejezve, szólt az elnök.

Sartène Henrik ur egy alconsul fia volt, kit Franciaország 1840-ben Limerickbe küldött. Apja, báró Villars de Sartène, eleinte a francia hadseregben szolgált. Azon gyöngeséget követte el, hogy tékozló testvéreért aláírt egy váltót, a mi őt egészen tönkre tette. Így tehát, mint valami mentő eszközt, elfogadta 45 éves korában, a limericki alconsulságot.

E városban Villars ur nemsokára egy nagyon érdemes ifju leánynyal ismerkedett meg, ki meglehetősen tisztelt név örököse volt, de mint a legtöbb irlandi nő, igen kis hozománynyal birt. Villars ur azonban a sziv embere volt. A szegénység reá nézve nem volt akadály; nőül vette a leányt. Csak egyetlen egy fia született tőle, Sartène Henrik, ki 1843-ban jött a világra.

A nehéz gondok folytán, melyekkel küzdenie kellett, és különben is igen gyöngé testalkatu lévén, Sartène ur már öt vagy hat év mulva, fia születése után meghalt. Özvegyét csak egy gondolat, egy kívánat tartá fenn, és ez az volt, hogy fiát rendkívüli szellemmé nevelje.

E nő azon ritka jellemek közé tartozott, kik ily nehéz feladat kivételére képesek. Ő óhaját tökéletesen el is érte. Felébresztette fia lelkében nem csak a tanulmányok iránti érdekeltséget, de még inkább az erény és igazság iránti hajlamokat, és így a fiu már zsenge ifjúságában tul-emelkedett legtöbb társán.

Tegyük még ezekhez, hogy Sartène Henrik igen tehetséges is volt. Tizennégy éves korában már négy nyelven: angolul, francziául, németül és latinul beszélt. Igen jókor fogott a számtan, földrajz és történeti tanulmányokhoz is. Esze hajlékony, könnyü felfogású és határozott volt. Hidegen követte tanítóinak irányát, de ép oly kevésbé engedett ifju társainak, ha meg volt győződve arról, hogy igazsága van; nézetei mindig tulszárnyalták tanuló collegáit.

Midőn 16 éves lőn, anyja Oxfordba küldte, hogy ott tanulmányait befejezze. Azután Francziaországba jött, az »École centrale«-ba lépett és azt elhagyva, néhány hónapig Amerikában utazott.

Huszonégy éves korában már mérnöki diplomával birt, és mint ilyen bátran belekapott a munkába. Ő volt az, ki igen jelentékeny röpiratot irt a dáriusi földnyelv keresztül törése felett, midőn Belly, Kellett és mások, jó és kevésbé jó tervekkel léptek fel.

Sartène Henrik tehát, daczára csak 23 éves korának, már nem volt egészen ifju ember; már tapasztalatokkal és gondolatokkal rendelkezett, sokat és helyesen tanult és tudott.

Midőn 1865-ben Limerickbe visszatért, anyja mellett egy fiatal 16 éves leányt talált. Shield Anna, egy távoli rokona volt, kit, árván maradva, a sors ugy szólván Sartène asszony karjaiba vetett.

Anna kisasszony azon szép kilátással birt, hogy valamikor meglehetősen nagy vagyon felett rendelkezhetik. Henrik anyja, noha nem nagy súlyt fektetett az anyagi érdekekre, még is láthatólag azon reményt táplálta, hogy Annát valamikor leányának nevezheti.

Ha egy fiatal nő és egy fiatal férfiu egy fedél alatt élnek, rendesen bizonyos érdekeltséggel tekintenek egymásra. Henrik is nemsokára el volt ragadtatva unokatestvére bájai által és Anna kisasszony Henriket a tökély mintájának nézte. Röviden elmondva, az egyszerü barátság gyöngédebb hajlammá változott, mely igen határos a bizalmasabb, élénkebb és mélyebb érzéssel. Szemeik találkoztak és ilyenkor mindkettő arcza lángba borult; kezeik találkoztak, és ezen érintésnél remegtek.

Egy napon mérnökünk családjának egy Dickens-féle uj regényt olvasott fel. Ebben előfordult ez a szó: szerelem. Henrik ezt remegve és egyszersmind lelkesedve ejtette ki; másnap véletlenségből ugyanazon könyvet vette kezébe, a szó alá volt huzva, - az igaz, hogy igen vékonyan, - de végre is alá volt huzva. Kinek műve volt e finom, áruló irónvonás? Kérdem, kié volt? Henrik eltalálta, de alig mert szemeinek hinni; szobájába futott, ajtaját kétszeresen elzárta, sirva fakadt, két vagy három lapot tele firkált s a tűzbe dobálta azokat; azután ismét lázasan vagy husz sort irt és remegve, mintha lopást követne el, összehajtotta papírját, és azt dobogó szivvel egy oly kötet lapjai közé csusztatta, melyből Anna olvasni szokott. Azután ismét visszafutott szobájába, elzárkózott s fel és alá sétált, mint a fogoly, ki a megszökésről gondolkodik. Panaszos sóhajokat, összefüggés nélküli mondatokat és felkiáltásokat intézett a falakhoz és így szólt:

- Ő soha nem lesz enyém! Én örült vagyok!

Este az ifju pár ismét találkozott. Az első perczekben egyik se mert szólni; Henrik oly piros volt, mint a basa-rózsa; Anna szemeit lesütötte és néma maradt. Sartène asszony e jelenetet rögtön megérté és hamisan mosolyogva így szólt:

- Ejnye gyermekeim, mint látom, ti egymással haragban vagytok!

- Óh! sőt ellenkezőleg! - kiáltottak fel mindketten.

- Sőt ellenkezőleg! mikép értsem ezt? kérde élénken Sartène asszony, míg finom mosoly vonult el ajkán.

- Igen édes anyám, felelte ekkor Henrik, ki végre uralkodni tudott izgatottságán, én roszt cselekedtem: egész életemben nem fogom ezt megbocsátani magamnak; én az igazat eltitkoltam ön előtt...

- Te szereted Annát?

- Igen.

- Nos és?

- Nos és én azt hiszem, hogy én reá nézve egészen közönyös vagyok.

- És ki mondta önnek ezt Henrik? kérdezte félénk hangon a leány, míg szemeit még mélyebben lesütötte.

- Senki! Ön érteni fogja kedves unokahugom, mennyire fájjalom, hogy önt megsértettem! Mennyire félek...

De Anna minden felelet helyett, kis kezét a mi fiatal barátunk kezébe tette.

E percztől kezdve a házasság el volt határozva, de egyszersmind azon feltételt is kitűzték, hogy az csak Shield kisasszony 18-dik éve beteltével fog létre jönni. Így tehát több, mint husz hónapig türelmesen kell várni! Ábrándozni, remélni, hisz ez boldogság; várni: ez élet!

E percztől kezdve a bokréták eső gyanánt hullottak; az ifju menyasszonyt Henrik ezer és ezer gyengéd figyelemmel halmozta el. - Midőn rövid időre elváltak egymástól, édes levélkék és üzenetek fűszerezték meg a távollétet, s ki irhatná le a viszontlátás boldogságát?

III.

(Elutazás Párisból. - Norton és Stevens mérnökök.)

A nemzeti hajózási gyűlést követő napon Sartène Henrik elhagyta Párist; magával vitt egy egész hajó-rakomány physikai műszereket, és hármat azon új találmányú electricus lámpások közül, melyek oly jól égnek a víz alatt, mint a levegőben, és már messziről világítanak fényes sugaraikkal.

Három nappal később, este 9 órakor kötött ki Henrik Limerickben. Köpenyébe burkolódzva, és kalapját mélyen levonva arczába, hogy valamely ismerős, ki tán feltartóztatná, rá ne ismerjen, gyors léptekkel haladt végig a Brunswick- és William streeten; azután balra kanyarodva a Cornwallis-street egy szinleg egyszerű háza előtt megállapodva, mintha a ház ura lenne, erősen csengetett, és a kaput nyitó szolgálatot a következő barátságos és jókedvű szavakkal üdvözölte:

- Jó estét! Dicket anyó, nincs semmi baj?

- Semmi Henrik ur, felelte az öreg irlandi nő, minden rendben van. Nem vártuk önt oly hamar. Ön ott benn fogja találni Stevens György urat és Norton urat is.

A két nő egy asztal mellett ült, melyre a lámpa szelid fényét vetette, s mint oly nők, kik igen jól ismerik az idő értékét, még a látogatók daczára is, folytatták varrómunkáikat.

Midőn Henrik belépett, a két idegen felemelkedve, barátságosan kezét szorított vele, míg Henrik sietve indult anyja felé, kit szeretetteljesen karjaiba zárt, és unokahuga felé, kinek kezére gyengéden illeszté ajkait. Talán szükségtelen felemlitenünk, hogy a leányka mélyen elpirult, és azonnal ismét munkája után nyult, hogy zavarát némileg eltitkolja.

- Tehát kedves barátaim, fordult Henrik a két látogatóhoz, a nagy nap közeledik; önök tudják, hogy egy hét múlva Valenciában várnak bennünket.

- Már egy hét múlva! ismétlé a két nő, nyugtalan és szánakozó hangon.

- Igen, egy hét múlva. Különben minden készen van.

Kis hajónknak körülbelől mi leszünk urai; mi a Leviathan vizén fogunk uszni. Téged, Norton, a társaság szükség esetén az én helyettesítőmnak nevezett ki; a mi Stevens György barátunkat illeti, ő harmadosztályú mérnök lesz. Előljáróink így akarják. Én ezen nem változtathatok semmit. Ez tehát bevégzett ügy.

- Jól van, felelte ridegen Norton, ott leszek a kitűzött napon!

- Remélem, mondá Stevens hízogó hangon, hogy meg fogom érdemelni a mi kedves főmérnökünk és a társulat bizalmát.

- Uraim, szólott Henrik élénken, mi mindnyájan meg fogjuk tenni kötelességünket.

- És a mi kötelességünk annyi, mint magunkat a te parancsaidnak alá vetni, folytatta Norton.

- Ej, uraim szólott Henrik, magunk közt nincs se fő- se almérnök.

- De mégis... ez egész természetes, mondá, akadozva Stevens.

- Nem, mi három colléga vagyunk, kik nagy munkában fáradunk, és kik nem ismernek más czélt, mint a sikert. Ne gondoljunk önmagunkra, hanem e vállalat eredményére.

- Természetesen, vágott közbe Stevens György, valóságos kitüntetés ily szép, nagyszerű vállalatban részt vehetni. Ily főnök alatt, mint Sartène ur, igazán boldognak érzem magamat.

- Ez nem igaz! szólt durván Norton, a harag egy nemével fölkelve helyéből és nagy léptekkel fel s alá járva a szobában. Ez nem igaz! Mindig boszantó dolog, ha másoknak vagyunk alá rendelve. A természet felháborodik az alávetés ellen. A rangfokozat a társadalom szüleménye. Én elfogadom ugyan, de nekem sehogy sem tetszik.

Henrik nem felelt ezen sértésre. Nagyon sok mondani valója volt.

Stevens Sartène asszony felé hajolt és suttogó hangon így szólt:

- Mennyire irigy ez a Norton!

- Igen félek tőle, felelt Henrik anyja, - különben becsületes embernek mondják.

- Azt mondják!... ismétlé kissé kételkedő hangon Stevens.

- Azt hiszi ön, hogy fiának oka lehetne sajnálni ez ember jelenlétét? - folytatta a nő halk hangon.

- Oh nem! és azután én is ott leszek. Ön számíthat reám. Én vigyázni fogok.

- Köszönöm! felelte Sartène asszony, én ezen ígéretre súlyt fektetek.

És most néhány felvilágosító szót a két mérnökről, kiket Sartène Henrik kísérelül szemelt ki.

Az amerikai születésű Norton, ki másodosztályú mérnöknek lön kinevezve, kitűnő tengerész volt, de szelleme tulcsapongó, elégedetlen, önfejű és fantastikus.

Sűrű, göndör fekete haja rendetlenül hullott le arczára, hogy szemeit majdnem eltakarta. Szemöldöke sötét ívet rajzolt. Szemei idegenszerű fényben villogtak. Igen rut ember volt. Felső ajaka igen vastag lévén, az alsót majdnem láthatatlanná tette. E kevésbé vonzó arcot sűrű szakáll környezte.

Magatartása bizonyos nyugtalanság bizonyos elkeseredettség jellegét viselte magán. Beszédével, mely rendesen rideg és kedélytelen volt, sok ellenséget szerzett már magának. Azzal dicsekedett, hogy mindig őszintén megmondja gondolatait; de őszintesége gyakran közel állott az udvariassághoz. Mint valamely paraszt, épen semmit nem gondolt öltözetével. Durva kabátot, színes inget és fején viaszkos vászonból készült sapkát viselt. Az udvariasság előtte nem létezett. Mindenek felett szabadelvű és lelkesült democrat volt. A császárságokat gyűlölte. Készebb volt kezét a koldusnak, mint a királynak oda nyújtani; különben mindkettőt egy polczra állította.

Halálos ellensége lévén a rabszolgaságnak, az amerikai polgárháboruban többször kitüntette magát. Ő volt az, ki egy déli városba lépve, így kiáltott fel:

»A szövetségeseikkel úgy kell bánni, mint a királyokkal! Ki kell őket dobni az ajtón!«

Különben igen eszes és fáradhatatlan munkás volt; szerencsétlenségére azonban esze hóbor-tosságra hajlott, és mi több, durvaságot is öltött magára. Daczára annak, hogy már 28 éves korát elérte, mégis oly szenvedélyes és zabolátlan volt, mint egy diák.

Stevens György Nortonnal szemben a legélénkebb ellentétet képezte.

A természet emezt oly szőkévé, csinossá, kifejezésében és modorában oly finommá alkotta, mind rut, fekete és bájtalan volt amaz. Stevens György arcza nőies volt; finom szőke haja lágyan simult halántékaira, kissé homályos kék szemeit hosszú és kéjes pillák árnyékolták be, mesterkéltséggel kis fürtök környezték igen tiszta vonásu arcját. Szépségét csak egy egyetlen nagy redő rontá el, mely szeme közt mély gödröt képezett. Orra, noha kissé hegyes, még is szép szabásu volt; ajkai pedig keskenységök daczára bájosak, mosolygóak, és némelykor még szellemdusak is. Egészen véve tehát tökéletes gavallér volt. A gráciáknak, úgy látszott,

kedvence vala, mert mindezen előnyökön kívül még azon szerencsés tulajdonsággal bírt, hogy a legkönnyedebb és legfinomabb társalgók közé tartozott.

Tapasztalatai nem voltak; soha a tengeren még nem volt. Tanultsága ugyan nem valami alapos, de elég terjedelmű. Mindenről kellemesen tudott beszélni. Éles felfogása gyorsan felismerte mindenkinek gyengéit, hajlamait, ellenszenvét, és ezen felismerést saját hasznára fordította. Vagyon és rang után sóvárogva, Stevens már ifjú korában oda vetette magát a nagy és előkelő világ karjai közé, hol szép összeköttetései folytán szerencsésjét remélte megalapítani; előnyös külseje elősegítette ebbeli törekvésében. A nők csodálták és imádták őt, a férfiak pedig tökéletes gavallér embernek ismerték el. Angolország és Franciaországban ezen utóbbi cím a legjobb utlevél, mely előtt minden terem megnyílik.

Ily ellentétek voltak Sartène Henrik társai: az egyik idegenszerű, excentrikus, a másik a divat és a jó modor mintaképe.

Hogy róluk még világosb képet adjunk, ideírjuk a hivatalos jegyzék azon lapját, mely e három ifjú emberről szól:

»Sartène Henrik, 23 éves, vízi mérnök, az Argus munkáinak fővezetője.«

»Norton Vilmos, 28 éves, második mérnök.«

»Stevens György, 23 éves, harmadrangu mérnök, Sartène Henrik és Norton Vilmos parancsa alatt.«

IV.

(Az elutazás előtti napon. - A valenciai diszebéd. - Egy sötét előjel.)

Valencia rendes gyűlhelye a tisztek, mérnökök, tengerészek, gépészek, iparosok, bankárok, írók és mindkét nembeli kíváncsiaknak, kiket személyes vagy nem személyes érdek kötött a tengeralatti huzal letételéhez, - 1866-diki június vége felé a legélénkebb, legmozgékonyabb és legfestőibb látványt nyújtotta.

Ezen sziget, mely, mint tudjuk, a Kerry-grófságban, Irland délnyugati partján fekszik és melynek rendszeren összes lakossága alig áll 3000 emberből, azon időtájban több mint 10.000 lakót számíthatott. Az egyesült államok minden pontjáról kéjvonatok rendezettek ide; mindenki jelen akart lenni a Great Eastern elindulásakor, mely az Ujvilágnak elviendi Anglia jeggyürűjét.

Valencia folyóját és a szomszéd öblöket a szó teljes értelmében ellepték a minden nagyságu vitorlák, ezernyi hajók és csolnakok, melyek a tengeren oly sürgősen mozogtak, mint a gyorsposták a csatatéren néhány órával a csata előtt.

A rakpartokon jöttek-mentek a tisztek, matrózok, a bankárok és mérnökök, anélkül, hogy egy szó váltására is időt vettek volna.

A mi három ifju emberünk is természetesen ott volt, ezen élénk, lelkesült és lázas izgatott tömeg közepett.

Néhány napra megérkezésök után megtartatott a nagy diszebéd; ezen tökéletes angol diszebédén jelen volt az előkelő férfiak legnagyobb része, kik a nagy munkában tettelegesen részt venni készültek.

Az óriási terem ezen alkalomhoz illőleg ki volt diszítve. E napon a közönséges rendes diszítés nem lett volna helyén; lássuk mivel pótolták azt?

Az asztal felett függött titokszerűen, mintegy a felhőkből lelógva az óriási földgömb, melyből távirati-sodrony gyanánt, különböző szalagok indultak és hálójukkal mindazon égi testet érintették, melyeket ismerünk. Ez, hogy őszintén bevalljuk, kissé erőltetett és nehezen érthető eszme volt, de az angolok szeretik a kissé bizonytalan, határozatlan genret, mely a legphantasztikusabb magyarázatokra, és a leghomályosabb nagyszerű speechekre ad alkalmat és jogot. Különben minden félreértés elhárítása miatt, nagy színes betűkben a következő felirat volt olvasható: »Angol-amerikai általános távirdai társulat.« Ez már érthetőbb volt.

Az egész termen keresztül-kasul távirati sodrony huzódott, egyes oszlopokat érintve, melyeken bölcs, tréfás, humoristikus, de néha igen kétértelmű feliratok diszlettek. Így például:

»A távirdai vonalak vén asszonyokhoz hasonlítanak. Találjátok el, miért?«

Valamivel alantabb a következő felelet:

»Mert ezek is fecsegnek anélkül, hogy fogaik volnának...«

»A távirdák és a szellemű emberek hasonlítanak egymáshoz.« - »Szikráznak.«

Egy oszlopon a következő felirat volt olvasható, melynek magyarázatát önök bizonyára elengedik nekünk:

»Ha Venus még élne, Vulcan nem lenne többé kovács, - a távirdát használná.«

Valamivel távolabb ezen hasonlat:

»Valaki azt mondta, hogy a folyók járó utak; - holnap azt mondhatjuk: a tenger beszélő ut.«

A teríték fényes volt - az ezüst készletek finomak; a villák, kések és kanalak, nyeleiken az 1858-ban eredmény nélkül a tengerbe letett huzalra vonatkozó rajzokat mutatták.

A terem egy szögletében távirati készlet működött; minden vendég mellett egy gomb volt, mely csengésével magára vonta a figyelmet.

A főasztalon nagy sütemény- és cukorhalmazok díszlettek, melyek mindenféle tengerészeti és villanydelejes jelvények közepette, azon hajókat is ábrázolták, melyek a tenger alatti huzal letételénél közreműködni készültek; a Great-Eastern, Neptun, Terrible, Agamemnon, Niagara, Albany, Medway és Argus bajokat. Ezen utóbbi volt a mi három mérnökünk számára kijelölve. Egy rövid ima után, melyet Stanton Richard főtisztelendő ur előmondott, megkezdődött az ünnepély.

Minden vendég tányérján két távirati remekművet talált; az egyik Viktória királyné arczképét, a másik pedig Johnson elnök vonásait ábrázolta.

Az étlapot, mely igen izletes és nagyszerű volt, Valenciában nyomatták, de annak sorozatát Párisból távirták. E megtiszteltetéssel kedveskedni óhajtottak Franciaországnak. Brisse báró szellemes culináris tehetségét vették igénybe; és miután 800 franczal többet költöttek a tanácskozásra, végre oly étlapot állítottak össze, melyet maga Monselet ur kis remekműnek nevezett.

Ime kivonat abból:

Szikra leves. Tőkehal Viktória mártással. Angol vad pástétom à la Valencia. Pisztráng filets à la reine. Yorki sonka. Angol Plumpudding. Villanyerejű angol vaniliás torta. Chester.

A felköszöntéseket természetesen Londonban rendezték. Az első a nagy Viktória királynét, a második az Egyesült-Államok elnökét, a harmadik a mérnököket és Field Cyrus urat, a negyedik Anderson és Kalpin kapitányokat, az ötödik Európa és Amerika egyesülését és a távirati társulatot és - végre a legutolsó a »hölgyeket« élte!

Sartène, Norton és Stevens urak néhány vendéggel együtt külön helyeket foglaltak el; a diszebéd rendezősege mindent elkövetett, hogy a tiszteket a mérnökökkel össze vegyítse, remélve, hogy ezen összeköttetés előnyére fog válni a nagy munka kivitelének.

Azonban egy váratlan esemény kissé sötét benyomást tett néhány jelenlevő vendégre, kiváltképp Sartène ur szomszédjára, és anélkül, hogy bevallaná, magára Sartène urra is.

Ez a szomszéd t. i. asztalkendőjét felbontva, egy kis papír szeletet hullatott ki abból, melyen a következő mondat volt feljegyezve: »Henrik ur, óvakodjék Norton társától!«

Magától értetődik, hogy ez csak Sartène urat illethet. A sötét figyelmeztetés ajkról-ajkra járt, míg végre a fiatal mérnök kaczagó hangon egy tréfával elnémitotta a mindinkább terjedő suttogást.

Henrik erős lelke daczára ezen jegy, mely a Guisek történetének egy komor epizódját juttatá eszébe, az ifju emberre nyomasztó benyomást tett.

»Norton alattomos! Norton áruló!« Ez badarságnak tünt fel előtte. Hajlandó volt ugyan barátját excentrikus, különcz embernek tartani, - de nem volt képes rosztat feltételezni azon emberről, ki oly erővel szoritott vele kezét, hogy azt majdnem agyon zuzta. De a figyelmeztetés, az itt volt, - olvasta, és jól olvasta, - a mondat igen határozott, félremagyarázhatatlan volt. És azután minő érdekből történt a figyelmeztetés? Nem tudta elgondolni. Hát ha véletlenül csalódott volna Norton valódi érzelmében? Ha talán a helyett, hogy szövetségest, barátot, testvért vinne magával, vetélytársat, ellenséget kötött magához? »De nem - mondá magában - csalódom; Norton régi barátom, ki szeret. El a kételylyel! Nem tudok semmit sem. Nem láttam semmit. El tőlem sértő, gyáva bizalmatlanság. Norton segédem, barátom marad!«

V. (Az elindulás.)

Néhány nappal ezen emlékezetes ünnepély után, a Great-Eastern a néptömeg zajos éljenzései által kísérve elindult.

Julius 13-án, daczára annak, hogy a babonások e napot szerencsétlen napnak tartják, megkezdett a tenger alatti működés, mely a két világrész összeköttetését tüzte ki célul.

A Great-Eastern tiz gőzhajó élén indult a nagy tengerre. Nagyszerű látvány volt; valóban óriási gondolat indult Amerika felé.

Minő különböző gondolatok, benyomások és érzelmek támadhattak, a vállalkozás főnökei, a tengerészek, és a jelenlevők lelkében!

A történelem néhány száz év óta semmi, épen semmi ehhez fogható nem mutathat fel. Talán egyetlen egy esemény birt némi hasonlatossággal ezen elindulással: Columbus Kristóf elutazása. Különbözik soha még flotilla nem hagyott el országot azon célból, hogy a másik hasznára legyen. Meglehet, hogy némely király és császár elhitette alattvalóival, hogy felszerelve nagy hajóit, és a nemzetek megsemmisítésére törekedve, különös javára szolgál az emberiségnek; de ha az alattvalók, az uralkodók szavaira hallgattak, akkor a legborzasztóbb ostobaságot követték el.

Az argonauták expedíciójától kezdve egész a mexikói expedícióig hasztalanul keresgélünk, nem mutathatunk fel egy hajóhadat sem, mely nem rejtene bensejében hősokeket vagy egyszerű katonákat. A Great-Eastern és kísérői tehát az egyetlen kivételt képezik. Babér és dicsőség nekik!

És tekintsük csak meg, hogy mit vittek nyugat felé? Ágyuk és bombák helyett villanyos sodronyt, huzal csöveket, mér-ónokat és buvár készleteket. Katonák helyett mérnököket, természettudósokat, munkásokat, egy szóval mind oly foglalkozású embereket, kik teljes joggal viselhetnék a haladás missionáriusai és apostolainak címét. Előre! Előre! Hurrah!

Julius 14-én az Argus úgy, mint társai a szélesség 52. és a hosszúság 14. foka közt volt. Az idő gyönyörű szép; az égen egyetlen egy felhő sem látható. A huzal már 135 mértföldnyire huzódott Valenciától. Minden a legpompásabban ment.

Julius 22-én a Great-Eastern Valenciától már 1075 mértföldnyire uszott. Az idő még mindig a legszebb volt.

A következő napok minden rendkívüli esemény nélkül folytak le. Minden a legszebb siker reményét keltette fel. Sartène, Norton és Stevens urak bámulatra méltó tevékenységet fejtettek ki.

Henriket több ízben üdvözlöttek Willoughby, Smith, Cromvell F. Warley és Thompson tudós mérnökök és a társulat főügynöke.

- Uram, mondák ezek, mi önt nem veszítjük szem elől; dicsőséget és szerencsét ígérünk önnek!

- Én csak kötelességemet teljesítem, felelte egyszerűen a nemes és szerény ifju.

Ugyanezen urak ezután a másik két mérnök felé is fordultak.

- Norton ur, mi meg vagyunk elégedve önnel! Az Argus nemsokára új vállalkozó utra fog kelni. Ön nem csak hogy meg fogja tartani rangját, de fizetését felemeljük.

- Önök azt jól teendik, felelte a különcz ember - ezzel csak az igazságnak tesznek eleget.

- A mi önt illeti Stevens ur, szólt az illető a harmadik mérnökhöz, ön szintén meg fog maradni az Arguson. A jövő vállalatban, melyet tervezünk, állása természetesen ugyanez marad, de ön számíthat nagylelkűségünkre.

Erre Stevens György legkedvesebb mosolyával azt felelte, hogy békében várhat még, és hogy igen megtisztelve érzi magát a főügynök dicsérő szavai által.

- Ugyan! kiálta fel Norton, kit ezen alázatos felelet boszantott, - ön szól így, ki teli van dicsvágygyal? Ne beszéljen tehát így, collega, én nem szeretem azon embereket, kik hizelkednek, hogy főnökeik hajlamát megnyerjék! Ön sem rosszabb talán nálam! Én nagyravágyó vagyok! Bevallom. Én nem hiszem, hogy az Argus másodrangu mérnöke lenni a boldogságnak már tetőpontja. Mindenki emelkedni vágyik! Az ördögbe is!

- Kedves barátom, felelte Stevens, ön igen nagyon csalódik. Én épen nem vagyok nagyravágyó. - Jelenlegi állásommal tökéletesen meg vagyok elégedve.

- Ah, a mennyköbe! kiáltott Norton indulatosan, ön bizonyára igen ügyesen hazudik. Különb-
ben állványra teszem önt, hogy imádjam.

- Akkor, kedves barátom, felelte amaz szelid hangon, - csak imádjon, mert esküszöm önnek, hogy nem ismerek semmi irigységet vagy féltékenységet! Az igaz, hogy állásom az önökéhez képest igen kicsiny és én azt hiszem, hogy nem volnék érdemetlen magasabb állásra; de mindamellert tökéletesen meg vagyok elégedve.

- Míg valami jobb nem találkozik.... ugy-e bár?

- Oh, barátom, mondá ábrándosan György, én azok közé tartozom, kik csöndesen nézik a víz folyását és várni képesek.

- Ön ezzel azt akarja mondani, hogy ez a bölcsék erénye nemde? Ön csakugyan valóságos angyal. Én önre nem vagyok érdemes. Én önnek kijelentem, hogy dolgozom, mint egy néger, hogy végre sikerüljön állásomat megjobbitani. Nekem két dologra van szükségem: szép állásra és vagyorra!

- Ez mind? kérdé finom gunynyal a fiatal mérnök.

- Nos, és ha még többet kívánnék! felelte amaz mérgesen. Talán kevesebb volnék ama kis bárócskákknál, kik egész életüket a vadászatokon és versenyeken töltik! Én könyveim felett meghalványodtam, mialatt amazok lovaikat sarkantyuzták és kutyáikat hajsolták. A sors igazságtalan! A társadalom haszontalan!

Hogyan! talán keresztbe fonjam bölcs módon karjaimat, és ne is lázadjak fel ily botrányos igazságtalanság miatt? Nézze, helyes ez például? A lordok könnyelműek, lusták és tehetetlenek, miért? mert gazdagok; mert gazdagok, azért hatalmasak is; mert hatalmasak, azért uralkodnak is felettünk... és mert uralkodnak felettünk, azért gyalázom könnyelműségüket, ügyetlenségüket és tudatlanságukat, és erre nekem, a munka emberének, ki tanult, jogom is van. Hogy én mit kívánok? Vagyont, hogy egy nap azon hatalmat nyerhessem el, hogy ezen nemes urak háromnegyed részét a tengerbe dobhassam! Ez az, mit óhajtok!

A társalgás folyama e perczben megszakadt.

VI. (A mérnökök merész terve.)

A Great-Easternről egy ágyulövés jelt adott az Argusnak. Egy tengerész összehajtott iratot adott át Sartène urnak.

- Uraim - szólt Sartène a két mérnökhez, miután betekintett az iratba - e levél arról értesít, hogy szerencsétlenségtől tartanak; néhány pillanat óta a sürgönyök gyéribben jönnek, a katasztrófát el kell kerülni, segélyünket kérik, s nekünk azt meg kell adni.

- A baleset itt valóban sokkal fenyegetőbb, mint bárhol másutt - folytatá Norton; a tenger e vidékén szakadt el tavaly a sodrony...

- Én csak egy csallatlan esetet tudok arra, hogy a huzal helyesen tétessék le - szólt Sartène Henrik.

- Én is! Én is csak egy eszközt tudok! kiáltá fel Norton.

- S ez eszköz valóban igen merész - ön kitalálta - az eszköz abból áll, hogy mi magunk tegyük le a huzalt a tenger fenekére, természetesen buvár készülék segélyével.

- De ne feledjék el uraim - szólt Stevens, - hogy itt a mérő ezer méternél nagyobb mélységet mutat, s eddig sehol sem haladták túl a hatvan méternél többet.

- Mit tartozik ez reánk? viszonzá a türelmetlen Norton.

- De gondolják meg - viszonzá Stevens, - hogy a mit önök tesznek, az valóságos utazás. Ugyanannyi méter van itt a tenger alatt, mint három falu határa.

- Igen - tudom, felelte Henrik - s én kész vagyok arra is, hogy magam menjek; senkit sem kényszerítek velem menni.

- Hogyan? - kiáltá fel Norton - ön nélkülünk akarna menni? Ezt nem engedem meg, semmi esetre. Én részt veszek az expedícióban. Néhány óra alatt több fölfedezést fogunk tenni, mint az összes akadémia. Mily diadal lesz ez!

- De ne feledjék el uraim, hogy mily roppant súlyt kell magunkra akasztanunk, hogy ily tenger alatti mélységben fenntartsuk magunkat, - szólt Stevens. A matróz, ki csak néhány ölnyire száll le a vízbe, hogy a hajót megtisztítsa, nyolcz kilogramm súlyt akaszt magára!

- Erre már gondoltam, - felelte Henrik, - nekünk ötszáz kilogrammnál nagyobb súlyra van szükségünk.

- De hisz ez örülség! hogy akar ön ily teherrel akár csak egy lépést is tenni?

- Stevens, ön nem gondolja meg szavait - felelte Henrik komolyan, - emlékeztetem önt a természettan és mennyiségtanra, s mindenek felett ön józan értelmére. Ön nagyon jól tudja, hogy e roppant terhet a víz egyensúlyozza s hogy mi ezer méterre a tenger alatt ötszáz kilogramm súlylyal ép oly könnyen járunk, mint czipőinkkel itt a kapitányi hidon.

- Ez nagyon elemi dolog! kiáltá fel újra a türelmetlen Norton. Mily pompás és nagyszerű felfedezést fogunk tenni! Mily kincseknek kell e mélységben rejleniök! Ki tudja, vajjon nem fedezzük-e fel a pompás tengeri kigyót? Mikor indulunk?

De komolyan mondva, mikor megyünk a tenger alatti világba? ismétlé Norton türelmetlenül.

- A mikor önöknek tetszik - felelte Sartène. - De ön semmit sem szól, Stevens, ön kivétel akar lenni?

- Nem uram, én kísérni fogom önt - felelte hidegen a fiatal mérnök.

- Uraim, tehát áll a dolog, holnap a munkához fogunk. A mint Norton mondá, mi néhány óra óta a tenger oly vidékén hajózunk, mely vállalatunkat a legtöbb veszélylyel fenyegeti. A tenger medenczéje majd mindenütt egyenlő; az atlanti tenger közepén sehol sincs hirtelen mélyedés, vagy nagy emelkedés; itt azonban utópia volt azt tervezni, hogy e helyütt, mint tenger alatti oszlopokra feszítsék ki a huzalt. Itt, a hol most járunk, a tenger ágya épen nem egyenlő. Mélysége igen változó. Ebből azt lehet következtetni, hogy a huzal hegyeken s völgyeken nyugszik s hogy így óriási ugrásokat kell tennie. Sulya okozhatta elszakadását. Képzelsen ön oly sodronyt, mely a Montblancról a Sz.-Bernáthegyre, onnan pedig a Mont-Rosára, s így hegytetőről-hegytetőre terjed. Ilyen a huzal helyzete.

- Ugy van, - felelte Norton - s a föld vonzó ereje, összeköttetésben a sulylyal, nagy veszélyt képez a huzalra nézve.

- A lehető balesetet előre látva, a Terrible, a Niagara s az Agamemnon hajókon levő kártársaink készek ugyanazt megtenni, a mit mi teszünk. Különben már nemsokára diadalt ülhetünk. Amerikából néhány kilométer távolnyira semmitől sem kell már félnünk. Önök azt jól tudják, hogy a szárazföld közelében a tenger aránylag nagyon kevésbé mély. Az óriás, ki lábtyukon jár, nagyon könnyen átmehetne a La Manche-csatornán s Anglia vagy Irland körül ötven mértföldnyire járhatna a tengerben. Az újvilágon is érvényes ugyanez a szabály. A hosszúság 51 fokától kezdve a tenger mélysége lépcsőzetesen emelkedik; a Szent.-Háromság szigete szomszédságában a huzal letevése csak játékszer lesz. Meg akarják próbálni? A száraz föld közelében, a kevésbé mély vizekben, az összes vizalatti munkák nagyon könnyen sikerülnek. Öt vagy hat év óta komolyan foglalkoznak azzal, hogy az összes országokat mint valamely ruhadarabot, összevarrják s Anglia, Európa többi részével már nyolcszorosan össze van kötve.

- De - szólt közbe Stevens - én arról semmit sem tudok, hogy bármely ilyes munkára buvárkészüléket használtak volna. A mit ön megkísérteni akar, az egészen új találmány.

- Uram, ha még semmit sem fedeztek volna fel, még ma is ama boldog korban volnánk, melyben az ujjakkal ettek a nélkül, hogy a kanalak és villákkal sokat törődtek volna. A fölfedezés határozott ellensége az eddig megszokott gyakorlatnak, s én bevallom, hogy e háboru, mely vérnélküli győzelmeket viv ki, lelkesít és elcsábít! Különben, ismétlem önnek, hogy szabadságában áll, a hajó hidján sétálgatni és nyugalommal szivarozni; csak hogy ezen esetben jogunk van kétségbevonni bátorságát.

- Ej! uram, el fogom önt kísérni, mint már mondám... Nem vagyok gyáva.

- Tehát ne beszéljünk többet erről, és készüljünk el holnapra.

A fiatal mérnök kezét szorított két társával és szobájába vonult vissza.

VII.

(Előkészület egy nem mindennapi utazásra.)

- Jakab! János! készítsétek el a buvár öltözeteket. Vizsgáljátok meg a légtartókat és szivattyukat. Siessetek. Az idő ki van szabva. Nyolcz órakor indulnunk kell! A mi téged illet Dick barátom, te tehát annál maradsz, hogy velünk tartasz; ez nagyon szép tőled! Egy derék emberrel több és a győzelem annál biztosabb. Te a lámpákat viszed majd, így minden rendben lesz!

Ekkép beszélt Sartène ur. Ez reggeli öt órakor volt. A hajó hidja tele volt kötelekkel, óriási távcsövekkel, szivattyukkal, és a legkülönbözőbb formájú hordkosarakkal. Matrózok, hajóslegények és gépészek úgy dolgoztak és sürgölődtek, mint a méhraj. Az egyik kalapáccsal dolgozott, a másik vasat és rezet rázspolyozott, emez a köteleket kötözte, a másik meg felcsavarta.

Henrik a munkások szorgalmát buzditotta, majd Péter vállát barátságosan megveregetve, majd pedig Jakab apót sürgetve, vagy John apónak parancsot osztva, és Dick matrózt valamire figyelmeztetve, ki jobbra-balra sietett, mint egy roppant elfoglalt ember.

Norton, kezeit hátán keresztbe fonva, gondtalanul sétálgatott fel és alá, néha-néha észrevételt kockáztatva, társaihoz de legkevésbé sem törődve az utazással, melyre nemsokára indul. Az ő fajtájabeli amerikait ily csekélység épen nem izgatja fel. Hóna alatt két ujságot hordott - a »Times«-t és az »Independance belge«-t, és néha-néha meg-megállt, azokat olvasva.

Az utasok legnagyobb része a hajó-hidon volt; csak Stevens nem jelent még meg. Végre 6 óra felé feljött; arcza mosolygó volt, mint a legboldogabb napokban, bajusza felpödörve, fürtei a legteljeseb rendben, szóval a leggondosabban kiöltözött.

A társulat egyik főmérnökéhez fordulva így szólt: Ez reánk nézve igen nagy nap! Én valóságos ünnep gyanánt tekintem a mélységbe való utazást. Ez a kirándulás százszor több vonzalommal és érdekléssel bír, mint minden földi expedíció! Igaz, mikor indulunk?

- Két óra múlva, felelte Dick a matróz, ki arra menve meghallotta a kérdést.

- Helyes, helyes, mondá Stevens; és te elkisérsz bennünket?

- Igen, felelte Dick, és pedig én viszem a lámpákat.

- Ah ez igen, igen derék, igen szép és helyes! mondá Stevens, ki ezen egyes szavak kiejtésével alig birta eltitkolni izgatottságát.

E perczen Norton, az amerikai, ki az egész hajót nagy léptekkel járta be, összetalálkozott a fiatal mérnökkel.

- Nos kolléga, szólt mosolyogva, jobban meg van már nyugtatva, mint tegnap?

- De uram, felelte Stevens hidegen, hiszen én el vagyok ragadtatva, hogy ily nagyszerű és szép vállalatban részt vehetek, mely egészben véve elég biztonságot is nyújt. A veszélyek csak látszólagosak.

- Ah végre, ön nyugodtnak látszik. De tudja-e az ujságot? A nagy ujságot?

- Nem.

- Az osztrákokat megverték.

- Az osztrákokat!... mondá Stevens, mintha álomból ébredne.

- Igen az osztrákokat. Majdnem azt hihetnék önről, hogy ön már tiz év óta él a víz alatt. Nem tudja ön talán, hogy Németország, Olaszország és Ausztria háborut viselnek?

- Ah! igen, igen.

- Tehát! Az osztrákokat tökéletesen megverték Csehországban. Egészen megsemmisültek. A gyutüs fegyver csodákat mivel. Ha csak valami jó is ered ebből a bonyodalomból a szabadság számára.

A szőke Stevens, kit a nagy csaták, melyekkel társa mulattatta, nagyon kevésé érdekeltek, titokban óráját nézegette, és annak gyorsaságát szemlélve, bizalmatlan tekintettel méregette az oczeán terjedelmét, melynek mélyére nemsokára leszálland.

- Nos kolléga! kiált fel egyszerre Norton, megpróbálta ön már öltözetét? Az ember ugy belecsuszik abba, mint valami keztyübe. Az enyim kitünően áll! Én egy conferentiára feljegyeztetem magamat az akadémiai körben, az előadás tárgya: »Utazás a tenger mélyére 3000 méterre!« Nagyszerü siker! A terem zsufolásig tele lesz!

- Kedves barátom, felelte Stevens, én várom az elindulás perczét. Csak hat óra van és mi 8-kor indulunk. Háromnegyed óra mulva felveszem buváröltözetemet. Én nem találok szükségnek, hogy magamat azzal előre fáraszszam.

- Sokkal inkább szeretem a szabadságot, barátom, semhogy tetteiben valamikép megakadályoznám. Tegye azt, a mit akar.

A mérnökök együtt sétálgattak a hajó hidján, perczről-perczre felügyelve az előkészületi munkákra.

VIII. (Bucusu a világtól.)

- Uraim, mondá halk hangon Sartène ur, az idő közelg. Csak 20 perczünk van még, bucsuzunk a világtól.

Azután néhány lépésnyire eltávozott társaitól. A hajó lépcsőjére letérdelt, fejét néma ájtatossággal lehajtá s édes pillantást vetett Európa felé. Csendes imát intézett az istenhez, és utolsó mosolyt azok felé, kiket szeretett.

Stevens utánozta; szivarját a vízbe hajtá, és anélkül, hogy igen eltávozott volna a munkásoktól, letérdelt, és az istenhez látszott fohászni.

A mi a szabad Amerika polgárát illeti, az egész nyugodtan kiszivta pipáját, a »Times« czikkét elolvasta és azután egyszerre meglehetősen durván Jakab matróz vállára csapott.

- Így ni! - mondá, az óra közelg! apó! az óra majd elmulik! Időt veszünk. Tedd fel ismét sapkámat!

- Parancsára mérnök ur, felelt Jakab apó. Hozom az öltözetet és szolgálatára leszek.

Az öreg matróz követve a neki adott parancsot, legelőször is Nortont segítette a kaucsuköltözet felvevéséhen. Az átézhatatlan kaucsuk a színházi tricókhoz hasonlóan szorosan a testhez tapad.

A vállalkozó yankee nemsokára tetőtől talpig fel volt öltözve.

- Ugyan Jakab, vigyázz a gallérra, ne szorítsd nagyon, nem szeretnék megfulladni, mint valami akasztófára való.

A matróz Norton nyakán megerősíté a ruganyos zsinórt, s ezzel a gallért, mely nélkül a víz mindenesetre a testre hatolna.

- És most fejezzük be a toilettet, még csak a hamupipőke gyönyörű kis papucsai hiányoznak, folytatá Norton, óriási nagy czipőkre mutatva, melyeknek talpára iszonyu nagy ólom lemezek voltak szögezve.

Midőn a matróz e czipőket felhuzta, ráilleszté egyszersmind az álarczot, oda szorítá a légcsöveket, Norton egyszerre félbeszakasztá a munkát és így kiáltott fel:

- Ah! barátaim, ti nem jöttök velem. Én egymagam adom át magamat a hóhérnak, hogy illendően felöltöztessen. De ime kijelentem, hogy nem veszem fel előbb a jelmezt, míg titeket a rendes öltözetben nem látalak.

Sartène egy kézmozdulattal értésére adta kissé nagyon is élénk társának, hogy azonnal magára veszi buváröltözetét. Nehány intézkedést tett, és azután a hajó pénztárnokához, ki öreg, tapasztalt, és ismert derék ember volt, fordult és így szólt hozzá halk hangon:

- Barátom, fogadja ezen levelet: ez végrendeletemet tartalmazza. Engem ugyan nem nyugtalanítanak előérzetek, vagy rossz sejtelmek, de azon esetben, ha talán még sem térnék diadallal vissza vállalatunkból, ön e levelet anyám kezeibe juttatja.

- Jól van uram! felelte az öreg tengerész, a mit ön parancsol, az meg is fog történni, arra esküszöm önnek.

- Így tehát most legyetek oly szivesek, kedves barátim, mondá Sartène Henrik barátságos jóakaró hangon, és készítsetek el minél előbb tenger alatti utazásunkra.

A tengerészek és matrózok hozzá fogtak a kitűnő fiatal ember felöltöztetéséhez.

- Ejnye! az ördögbe! nem látom többé Stevenst, kiáltá fel egyszerre Norton, a gyáva eltűnt! Nem hiába sejtettem, hogy ügyes kifogáson jár az esze. Keressétek Stevenst! E szép modoru és ájtatos kamasz miatt még elkésünk fürdönktől. Menjete, keressétek Stevenst! Én nem bírok mozdulni, oszlopként a földhöz szögeznek azok az átkozott bocskorok. Majd csak a víz fenekén tudok szaladni. Archimédesz teoriája ezt így akarja. A gyáva jól tudja ezt, és azért illant el! Az istenért! menjete, keressétek Stevenst! Hozzátok ide élve vagy halva!

Alig múlt el két perc, midőn Stevens önkénytelenül jelent meg; arcán mosoly volt, és egészben oly benyomást tett, mint egy tökéletesen elhatározott ember. Az öltöztetőknek, azaz a matrózoknak adta át magát, kik a buváröltözetek felöltésével voltak megbízva; arcán a nyugtalanság legkisebb nyoma sem látszott. Tökéletesen uralkodott magán; lelke, legalább színlag, leküzdött minden félelmet.

- Barátom, mondá hozzá Norton, én mint látom, rosszul ítélem meg önt. Gyávának véltem; pedig ön bátor ember! Meg kell szorítanom kezét.

Stevens megszorítá társának kezét, de nem felelt egy szót sem.

Perczig általános hallgatás állott be.

- Istenemre mondom, kiáltott fel egyszerre Norton, homlokára csapva, egy gondolat bánt: életem talán végéhez közelg; terveim mind ebbe az átkozott örvénybe sülyednek. Az élet reám nézve csak csalás volt!

- Csak nem fél, bátor védője az amerikai szabadságnak? kérdé Stevens gunynyal.

- Hogy félek-e? Minden ördögbe, legkevésbé sem! De tudja meg, kedves barátom, hogy agyamban van néhány nagy eszme, melyek még eddig nem gyökereztek meg mások eszében. Ha mindennek nemsokára vége leend, mi igen valószínű, úgy elveim csiráit még el sem vettem, és igen nagyon bántana ama gondolat, hogy nem lehettem hasznára embertársaimnak, a kik legnagyobb részének az a baja van, hogy szenteskedők!

- Kedves barátom, mondá meglehetősen száraz hangon Henrik, ki e hóbotos beszéd minden szavát meghallá, az ön embertársai szerencsére már századok óta elfogadtak bizonyos elveket és nem hiszem, hogy az ön kedvéért megváltoztatnák azokat.

- Eh! éppen ez az, mit nem akarok! kiáltott fel a szenvedélyes amerikai. Nem szükséges, hogy egy csalhatatlan tradíció hamis ürügye alatt a szegény emberiség elrothadjon a tudatlanságban, melyben jelenleg van.

- Norton! folytatá ismét Sartène Henrik bizonyos keserűséggel, tartsa meg kérem maga számára materialistikus nézeteit, és ne sértse meg mások elveit. A függetlenség nevében, engedje meg szabadon követnünk vallásunkat. Stevens és én, mi keresztények vagyunk. Ha ön nem is hisz semmit, hagyja meg legalább nekünk hitünk vigasztalását. És most hagyjuk abba.

- Milliós ördög! fakadt ki Norton sértett hangon, én nem hittem, hogy ön is azon agyagból való, a melyből az inquisitio tanítványait gyurták. Nekem nincs szándékom az emberiséget, mely mint az önfejű ló, az igazság ellen felágaskodik, az elmélkedésre birni; de tudja meg, fiatal barátom, ha ön munkálataink főnöke is, azért ön még iskolás gyerek a természeti bölcselkedésben! Meglehet, hogy ön sokat tanulmányozta a fizikát, géprendszert, és hydrographiát, de azért ön előttem igen középszerűnek látszik, a mi a gondolatokat és az önálló eszméket illeti. Tudja meg azt is egyszersmind, hogy nem szeretem, ha szavamba vágnak, és ha tudományos parancsait követem is, mert kötelességem, azért ne higgye, hogy valamikor lealáznám magamat arra, hogy az ön bölcséleti határozatai előtt meghajoljak. Erre engem

semmi sem kényszerít: az élet és az évek tapasztalatait én birom. Kérem emlékezzék meg erről.

Ezen szavakat a sérthetetlen ifju mérnök úgy fogadta, mint egy mitrailleuse-lövést. Nem kísérlette meg folytatni a discusiót, mely oly különcz észszel, mint Nortoné volt, mindenesetre czivódással végződött volna. Inkább nem vette észre a sértést, semhogy azt viszonozza. A sértés, mely viszonzás nélkül marad, nem talál. És különben is most fontosabbról volt szó.

- Oh! kedves Norton, mondá Stevens, ön nem méltányolja kellőleg kitünő barátunkat, Sartènet.

- Eh! felelte durván az amerikai, én azokat szoktam tisztelni, kik gondolkodnak.

Henrik folytatta buvár-öltözetének felöltését; érezte annak szükségét, hogy néhány barátságos szót intézzon társaihoz, mielőtt utra kelnének. Főnöki állása folytán természetesen nem kérhetett bocsánatot Nortontól; igazságának érzetével birt, és a kérés nagyon hasonlított volna az elveiről való lemondáshoz. Ezt pedig épen nem akarta. Fenkölt szive és nemes érzése jobb szolgálatot tettek neki, mint minden számítás. Az ész, mely néha hajlamait követi, sokszor a legügyesebb diplomatának mutatkozik. Henrik engedett ama szelid hangnak, mely lelkében felszólt és azokhoz fordulva, kik körülötte álltak, így szólt:

- Uraim, ha önöket valamikor megsértettem volna, bocsássák meg azt nekem, mert én becsülöm és szeretem önöket. Mi oly utra vállalkozunk, mely a hydrographia és távirida történetében lényeges eseményt fog képezni. Ha meghalunk, ez mit sem tesz! A férfi csak önfeláldozás által lesz nagygyá. Ez az első kísérlet, hogy valaki ily mélyen leszáll a tenger fenekére! Annál jobb; mi vagyunk az ujitók! Csakis a merész ujitások, kísérletek árán szerezzük meg az emberiségnek a hasznos tapasztalatokat.

Kedves barátaim, érdemes bajtársaim, én szívélyesen nyujtom önök felé kezemet. Óhajtom, hogy lelkükben ne maradjon vissza semmi keserűség. A gyűlölet, mely a lelket emésztí, borzasztóbb a halálnál! És most a munkához, bizzuk magunkat istenre és a szerencse követni fog!

Sartène testvérileg szorított kezét társaival.

- És te, folytatta tovább, kedves derék Dick barátom, te, ki a legnehezebb teherre vállalkoztál, te ki az oczeán mélyére viszed nekünk a világosságot, nyujtsd te is nekem kezedet.

Az öreg tengerész, ki többet érzett ifju mérnökünk iránt, mint barátságot, szeretetteljes hódolattal csókolta meg Sartène Henrik kezét.

- Az öné vagyok az életben és halálban, kedves, drága mesterem, mondá.

- S most, matrózok, tegyétek meg kötelességteket!

IX. (A tenger alatt.)

Néhány percz mulva az Argus utasai oly látványban részesültek, melyet némi megrémülés nélkül tekinteni nem lehetett.

A négy utas, buváröltözetében, vállain a légszekrényvel, fején a sajátságos sisakkal, a roppant teher folytán, mely a levegő erejének ellensúlyozására volt szánva, a föld felé hajolva, szorosán egymás mellett a hajó párkányán állott mozdulatlanul, kényszerült némaságban, a csákánnyal az övben, a mig Dick matróz a lámpát tartá. Különös, fantastikus lovagokhoz hasonlítottak, vagy bátor árnyakhoz, melyek a tenger mélyéből támadnak fel.

A hullámok, melyek a szél által felkorbácsolva, már a négy buvár lábához ütődtek, ezt látszottak mondani: »Meg akarjuk ismerni zsákmányunkat, mielőtt azt elnyeljük!«

Alig hogy e rettenetes jelenet kezdetét vette, a legedzettebb munkás szemébe is könny lopódzott.

Mindenki azt óhajtá, hogy valamely véletlen eset e szerencsétlen embereket visszatartsa a rendkívüli vállalatától, hogy ezer lábnyival mélyebbre merüljenek a tengerbe!

Nemsokára hallani lehet a légszivattyu rendes működését, a mely hasonló a vonagló csuklásához. A csövek felduzzadtak, s fokozatos zihálásukból következtetni lehetett a lég áramlatára, mely a légszekrényig terjedt. A másik részen olykor látni lehetett Dick lámpájának felcsillogását, melyet a levezetett éleny fel-fellobogtatott.

Minden buvár nem csak a légszivattyuval van összeköttetésben, hanem ezen fölül öve körül táviró villanyos készlettel bir, melynek az a rendeltetése van, hogy balesetkor jelt adjon. Ez elővigyázatnak csekély mélységeknél szemlátomást hasznát lehet venni; de vajjon nem látszólagos-e ez, mihelyt az első zónát áthaladták? Hogy adják tudtul a balesetet, mely a tenger alatt néhány ezer méterre történik.

- Minden jól van! szólta a felügyelő, ki a leszállást ellenőrizte. Várják be a mérnökök utolsó jeladását.

Abban egyeztek meg, hogy mihelyt a csövek teljes erővel működnek, a buvárok fölemelik jobb kezüket, mintegy a helyeslés jeléül. Négy kar fölemelkedett. Semmi sem akadályozta tehát a sikeres leszállást.

A buvárok a végtelen kötél-lajtorján ereszkedtek le, mely a hajóhoz volt erősítve és súlylyal megterhelve. A mérnökök egyike, valószínűleg Sartène - mert bizarr öltözetükben az ember hamar fölcserélhette őket - a lajtorja egyik lépcsőjére teszi lábát és gyorsan lemegy.

Rémületes pillanat volt, midőn őt alámerülni, majd egészen eltűnni látták. A hullámokban a forgó egy neme képződött. Ebből állott minden nyoma. Egy nagy hullám tolult arra és semmi sem jelölte meg, vajjon alatta egy élő vagy szerencsétlen halott rejlik e?

Ezután került a sor a másik két mérnökre s végül Dick matrózra.

A tenger megnyílt és összecsapott felettük ama fenséges megvetéssel, melylyel elsöpri ama maroknyi homokot, a mit gyermekek a tengerpartra dobnak.

A felindulás, melyet némileg lecsillapítottak azok, kik az elemekkel való harcra vállalkoztak, most egész erővel kitört. Az utasok, kik e szivszaggató jelenetet komoly magábaszállással nézték, önkénytelenül is a tenger ama része felé tolultak, mely a négy buvárt elnyelte.

Néhány légbuborék jelent meg a víz fölületén. Ez volt a buvárok egyetlen nyoma. A szem hasztalan kereste a tenger mélyét. - Semmi, épen semmi sem tűnt fel, csak elmosódó árnyékok, melyeket azonban szintén inkább elképzelték, mint láttak. Néma csönd állott be; minden szív összeszorult; a képzelet sokat láttatott, a mit a szem nem vehetett észre. Mindenki képzeletében feltámadt egy-egy eltűnt árnya, a kik még az imént oly élettelen állottak a nézők előtt.

Két-három óra mulik el. A légszivattyuk egyhangu sóhaja még mindig hallatszik, melyek a légsövekekkel folytonos összeköttetésben vannak. A buvárok vajjon hol járnak? E felett a nézetek nagyon eltérnek. Némelyek azt hiszik, hogy a buvárok észak felé fordultak; mások, hogy dél felé. Az őrt álló matrózok egyike azt állítá, hogy világosságot vett észre, mely mint a mélységből felszálló fénycsillám tűnt fel és megtörött a hullámokban. Egy másik munkás azt állítá, hogy észak-nyugat irányában néhány légbuborékot vett észre. Mindez azonban csak a képzelet műve lehet. Az idő siet, s a tenger felett a legtéljeseb csend uralg. Az ijedelem még mindig általános és nyomasztó.

Egyszerre megkondul a vészharang. A legroszabb sejtelen szállja meg a kedélyeket. A hajón futkosni kezdenek, a nélkül, hogy tudnák, mihez fogjanak. Segitsetek! kiáltá egy stentori hang.

De hogyan, mikép? kérdik egymástól a matrózok? A csengés, mely még mindig tart, vészjel gyanánt hallatszik. Mindenki egy haldokló utolsó hörgéseit véli hallani. A dráma, mely e perczen végbe megy, mindenki szeme előtt áll. A hajó személyzetét elrémiti, megdöbbeníti a gondolat, hogy a kétségbeesés e valódi sikoltására nem felelhet semmit. Ha egy ember a tengerbe esik, husz tengerész is utána ugrik, hogy saját élete kockáztatásával megmentse, de itten minden önfeláldozás hasztalan. Így tehát nem marad más hátra, mint hogy türelemmel várják a történeteket.

- És hogy mi nem tehetünk semmit! kiáltotta fel a felügyelő elfojtott hangon.

Egy matróz huzalt dob a tengerbe. Ki tudja, mondá, vajjon e kötél nem fog-e ama szerencsétlen közelébe esni, ki segítségért kiált. De ezen igen kevés valószínűséggel bíró kísérlet senkit meg nem nyugtat.

Elmulik egy perc e néma rémület alatt; a villanyos csengés egyszerre megszűnik.

- Talán mindennek vége már! mondják egymáshoz a hajón levők, a végzet borzasztó, visszavonhatlan csapása előtt meghajolva.

Senki nem mer egy szót szólani, de mindenki aggodalommal tekint a tenger felszínére, mintha kérdőre akarná azt vonni a történetek felett.

- Hejh! hallod-e Jakab, nézz csak amarra! kiáltá fel egyszerre egy matróz, erre balra valami 300 méternyi távolságban, nem látod-e, hogy a hullámok közt valami emelkedik?

- Csakugyan! az ember azt mondaná, hogy a tenger emelkedik!

- Igen, szólt egy másik tengerész, az valóságos szökőkut!

- Forrás! felelte Jakab, nem! nem! gyermekeim, ez nem az. Ez lehetetlenség! A mélység itt nagyon is nagy!

- De, Jakab apó, ez nincs semmi összeköttetésben a buvárokkal! mondja egy kormányos.

- Szeretném, ha úgy volna, de nem merem remélni!

- Ej, Istenem! folytatja a kormányos, ez nem egyéb, mint egy fóka!

- Fiam! mondja az öreg matróz, ez semmi esetre sem fóka! Ismerem azt a fajtát, hiszen eleget láttam. A fóka nem marad egy helyen, mint ez az átkozott vizijáték!

Ennek több köze van a harang csengésével, mint hinnéd.

- Nos, akkor ön nagyon ügyes ember Jakab apó, felelte a kormányos.

- Ügyes, vagy nem ügyes, az mindegy, de én nem csalódom. Ej, Istenem! nekem úgy tűnik fel, mintha ott a hullámok által dobálva, valami fekete csövet látnék!

- Mi az hát? kérdeék a matrózok.

- Barátim, folytatá szomorú hangon Jakab apó, én helyesen sejtettem: az szegény uraink egyikének halálát hirdeti. Ez a légcső egyik vége, melyet talán valamely czápa elharapott! És az, mit ti forrásnak néztetek, nem egyéb mint a levegő, mely a csőből kifelé szorul.

Ez a hír, mely oly könnyen érthető, azonnal elterjedt. Minden távcsövet ugyan e pontra szegeztek és mindenki átlátta, hogy Jakab matróz nem csalódott.

Félórával később, három eléggé tisztán kivehető árnyék jelent meg a kötél-hágcsó közelében. Minden szem, mely eddig a cső felé irányult, most a buvárokhoz fordult, kik feljönni készültek. Egy perczre elfeledték a szerencsétlent, hiszen így történik ez a csaták után is: az életben maradtak elfelejtetik a halottakat.

- Ah! kiáltá fel a felügyelő, Dick barátunk bizonyos, hogy visszajön! Látom a villanyos világot.

És csakugyan, néhány perczcel később, Dick kiemelkedett a hullámok közül és gyorsan a hajó hidjára lépett.

Szükségtelen mondanunk, mily üdvözetekkel fogadták. Levették fejről sisakját és ekkor mindenki megdöbbenve látta, minő zavart és rémült volt arca.

- Nos! mi történt? kiálták többen. Mindnyájan visszajöttek-e?

- Nem, felelte hidegen Dick, egyik közülünk már nem él!

- Melyik? kérde egy hang.

- Még eddig nem tudom.

- Tanuja volt ön ama szerencsétlen halálának?

- Nem - épen, felelte némi habozással az öreg matróz, de biztos vagyok ebben, hogy a szerencsétlen nem fog többé köztünk megjelenni.

- De mi az oka e szerencsétlenségnek? kérde nyomatékkel a kapitány.

- Én nem tudom megmondani, én nem tudom! Én annyi dolgot láttam szemeim előtt megfordulni, hogy még most is azt hiszem, hogy valamely álom hatalma alatt vagyok. Ne kérdezzenek többet tőlem!

- Önnek mindenesetre szólnia kell! mondá erélylyel a kapitány, mindenesetre!

- Még ezen órában! csak most nem! könyörgöm! Még nagyon zavart, nagyon elrémült vagyok!

Azután, főnökéhez közel lépve, halk hangon e szavakat sugta annak fülébe:

- Ne kérdezzen többet tőlem, mindent el fogok önnek mondani, de csak önnek egyedül! Borzasztó dolgokat fogok ön előtt felfedezni. Ott lenn - a tenger fenekén - iszonyu gyilkosság történt.

- Menjünk, uraim, mondá ezután a kapitány, ki alig volt képes eltitkolni felindulását, Dick apónak csakugyan nagy szüksége van a nyugalomra. Hagyjuk őt békében. Ő azonnal fog beszélni.

Ezen szavak után, megjelent a víz színén a másik két tenger alatti utazó. Körülvették őket és rájuk ismertek: Norton és Stevens voltak.

Tehát Sartène Henrik, az első, a legtudósabb és talán a legszerényebb a három mérnök közt, ő veszett el! Nagy volt a gyász ezen kitűnő, bátor fiatal ember halála felett, ki jellemének emelkedettsége és nemes modora folytán mindenkinek hajlamát megnyerte, és közkedveltségben állott.

- Uraim, mondá a kapitány, Sartène barátunk halála mindnyájunkra nézve nagy gyász, ő nemes és jó jellem volt. Ő a dicsőség terén halt meg; szive nagy és hős volt. Neve e század egy nagy munkájához lesz kötve!

- Hogyan kell majd tudtára adni e szerencsétlen hirt szegény anyjának? kérdé ekkor több matróz, kik előtt ismeretes volt a Sartène asszony és fia közti gyöngéd szeretetteljes viszony.

- És aztán még azt is, hogy mondják meg, folytatá a felügyelő, hogy épen e szegény fiu kezdeményezte ezen átkozott utazás tervét?

Mindenki saját módja szerint végezte halotti imáját.

A matrózok semmit sem törődve azzal, hogy mások is meghallhatják, hangosan így szóltak egymáshoz: Jobb lenne, ha más veszett volna el; ő volt a legjobb a három közül!

Norton és Stevens ez alatt levetették öltözetüket és sisakjokat, és most, hogy úgy mondjuk, kénytelenek voltak szólni.

- Hogyan! mondá Stevens, barátunk nem tért vissza? Talán csak nem veszett el?

- Igen, sejtettem valami szerencsétlenséget! kiáltá Norton, több mint háromnegyed óra óta szem elől veszítettem. A szegény ördögnek nem volt semmi haszna abból, hogy bennünket is ezen expeditiora rábirt! Nos hát itt vagyunk, kötelességünket megtettük, és így ez annál jobb reánk nézve!

- Oh! minő borzasztó szerencsétlenség! Őt annyira szerették, folytatá Stevens.

- Kedves barátom, ez a háború! felelte Norton durván. Ma ő, holnap mi.

A hajó kapitánya a két mérnökhöz közeledett, minden tettetés nélkül üdvözölte őket és így szólt hozzájuk:

- Uraim, önök bizonyára szivesek lesznek és számot adnak nekünk azon munkákról, melyek annyira érdekelnek bennünket. Minden valószínűség szerint az önök bátorságának köszönhetni, hogy a huzalt most már semmi nem veszélyezteti. Szép magaviseletök folytán megérdemlik, hogy köszönetet szavazzunk önöknek.

E szavakat bizonyos hangsúlylyal ejtette ki, és ez alatt figyelve kísérté a két férfi arcát, hogy vajjon nem fedez-e fel vonásaikon valami zavart kifejezést, mely áruló nyomnak tűnhetnék fel. A bók, melyet meg nem érdemeltünk, rendesen a legérzékenyebb hatást teszi.

X.

(Dick matróz borzasztó felfedezései.)

- Semmi, semmi, gondolta a kapitány magában. Dick talán valamely hallucinációban szenved?

Alig hogy a kapitány visszatért kabinjába, már is megjelent előtte Dick matróz. Arczán még a legnagyobb megindulásnak nyomai tükröződtek le.

- Borzasztó történetet kell önnek elmondanom. Ha vissza gondolok arra, mit láttam, remegnek térdeim.

Engedje meg, hogy utazásunk első epizódjait leírjam; nemsokára a borzasztó jelenethez fogok érni, melynek tanuja voltam, és melyet, ha száz évet is élnék, nem tudnék elfeledni sohasem.

Midőn néhány ölnyre voltunk a tenger színe alatt, éj kezdett körülvenni bennünket; eleinte vöröses félhomályba léptünk, azután mintha a víz sűrűsödött volna, minden sötét lett: mély korom fekete éj környezett! Jobbra és balra vöröses, valóságos villó felhőket veszünk észre, melyek egymásra borulnak, és valószínűleg nem voltak egyebek, mint állati testek halmazai.

A rajtuk levő sulyok által lefelé vonzatván mindinkább lejjebb jutunk, s roppant nagy halak, kigyók, gyíkok, meglepetve, hogy lakásukban felzavarják, ijedten szöknek tovább. Minő látványok! Iszonyu monstrumokat láttam, melyeknek formái az oczeán legmagasabb pontjain ismeretlenek.

Minél mélyebbre szállunk, annál inkább szünik a vegetatio. Nemsokára nem látunk mást, mint hosszú fűszálakat, melyek pókháló gyanánt fonják be a vizet.

Itt-ott lábam valóságos korál-erődöt érintett.

- Végre megtaláljuk a huzalt, folytatá Dick - csakugyan félig el volt törve s így az összeköttetés nem sokára tökéletesen megszakadt volna. Erősen összeforrasztjuk a drótot, összekötjük a lenszálakat és munkánkat bevégezve, a visszatérésre készülünk, midőn lábammal valamihez érintek, mi jobbra és balra himbálózni kezd. Oda tekintek és irtózáttal látom, hogy az egy álló hulla, melynek lábain golyók csüggnek.*

Az arcz és a ruhák egészen épek voltak. Ez bizonyára oly szerencsétlen, ki hajón halt el és mint annyi más, a tengerbe dobatott. A borzadályos látvány néhány perczig üldözött. Társaim és én a kötélhágcsót veszszük kezeinkbe, melyet folytonosan magunkkal hordtunk; fejünket felemelve, magunk felett a hullámok közt egyensúlyban függve, egy nagy hajógerinczet pillantunk meg. Ezen felfedezésre épen nem voltam elkészülve, és bevallom kegyetlenségemet, örvideni kezdtem annak, megfélekedve arról, hogy ezen elsülyedt hajó látványa, mely bizonyára személyzetének egy részével vészett el, mily nagy szerencsétlenség jelképe.

Szemeimmel követem társaimat, kik egymástól elválva, a hajó különböző részein futkároznak. Egyikkel, nem tudom melyik volt, a csiga lépcsőn haladok le, és a salon terembe lépek. Hideg, formátlan, elmosódott tömegek hullámanak körülöttünk: vízbe fulladt hullák! Minő látvány! Egy anya, kibontott hajjal, görcsösen szoritja kebléhez kicsiny gyermekét; a többi elsülyedtek utolsó halotti tusájokban, körmeikkel a menyezetbe kapaszkodtak; testeik ide s tova lebegnek, és mig mellettök elhaladok, a hideg borzaszt.

---

* Tudvalevőleg a tenger mélysége a halottakat mintegy bebalzsamozza. Minden holttestem, melynek lábán golyó van, a víz fenekén egyenesen feláll; az arczvonások pedig oly épen maradnak meg, mint a minők az eltemetés napján voltak.

Visszafordulok: a boros pinczében két matróz hulláját látom, kik kezeik közt palaczkokat szoritanak. Tovább akarok haladni, de néhány egymásra borult hulla elállja utamat.

A lépcsőn ismét felhaladok; ama személy, ki a hajó bensejébe követett, eltűnt. Néhány perczig ide s tova tévedek. A hajó hátsó részein körül tekintek, és az irtózattól elszibbasztva látok magam előtt egy jelenetet, melyet önnek csak sietve vagyok képes elmondani.

- Egyike a buvárok közül (melyik lehetett e Kain?) e perczben baltáját egyik társára emeli. Az utóbbi lehajolt, hogy valamit egy dobozba tegyen.

Tisztán láttam a gyilkost, de a sisak nem engedte, hogy rá ismerjek. Anélkül hogy tudta volna, a lámpás, melyet magammal hordtam, az ő irányába világított. Egy fél percz alatt a balta emelkedik, s a légtartóra esik, mely egy csapással el van vágva.

Sartène ur valószínűleg fuldoklik és megfordulva, egy tekintetet vet ama nyomorultra, ki meggyilkolja. Ezt látom mozdulatán. Kezeiből kisiklik azon tárgy, melyet az imént felszedett, és miután csak a vékony villanyos drót által van a hajóhoz kötve, a víz magával sodorja.

Azután a gyilkost lehajolni látom; gyorsan felemel valamit és azt övébe dugja.

A büntett iszonyatossága annyira elrémített, hogy úgy éreztem magamat, mintha le volnék szögezve. Végre előre ugrom, midőn a gyilkos, ki valószínűleg a meglepetéstől félt, elsiet. A sötétség oly tökéletes volt, hogy nyomait egészen elveszítettem.

Néhány percz múlva, a két mérnök ismét megjelent, de lehetetlenség volt a gyilkosra ismerni.

- De legalább valami gyanuja van? kérdé a kapitány.

- Épen semmi gyanum sincs! én csak annyit tudok, hogy e két férfi közt az egyik a gyilkos!

- Elutazásuk előtt nem hallott néhány szót, miből a bűnösre lehetne következtetni.

- Nem! Az én nézetem szerint, sem az egyik, sem a másik nem szerette Sartène urat. A kedves fiu nagyon is tökéletes volt, és mint ilyen könnyen felkelthette irigységöket. Senkit sem vádolhatok, és még is bizonyíthatom a valót, hogy egyik a két mérnök közül megölte Sartène urat. A meggyilkolás isszonyu jelene itt van, fejembe van vésve! Még most is látom az öldöklő baltát!

- Minthogy ön a bűnöst nem jelezheti, mondá a kapitány, így tehát a törvény fogja tán kideríteni a valót. Ez oly segédforrások felett rendelkezhetik, melylyekkel mi nem birunk. A mint Angolországba vissza térünk, fel fogjuk adni az ügyet a törvényszéknél. Most pedig esküdjék meg Dick, hogy az ideig a borzasztó eseményt nem beszéli el tovább.

- Igérem önnek, kapitányom.

- Jól van; tartsuk a legnagyobb titokban ezen ügyet azon perczig, míg a törvény arról értesülve lesz.

- Önnek igaza van, tevé hozzá a matróz, a legkisebb gyanu figyelmet keltene és a gyilkos elszökhethnék Amerikába.

- És mondá a kapitány, abba a szerencsés országba, az Egyesült Államokba menekülhetnének, hol semmi bajok nem történnék. Nem, szigoru igazság büntesse meg őket. A rosak iránt nem szabad könyörületesen lenni! Az ítélet előtt mi mindketten figyelemmel fogjuk kísérni e két ember magaviseletét. A bűnös, nem sejtven gyanunkról semmit, nem fog magára vigyázni; ki tudja, talán elárulja magát! A mi kötelességünk barátom felfedezni a szegény Sartène gyilkosát!

XI. (A titkos vizsgálat.)

Mint könnyen előre volt látható, Dick és a kapitány hivatásukat nem hanyagolták el. A nemeslelkű Sartène halála véres boszút követelt. Titokban, a lehető legügyesebb módon teljesíték nehéz vizsgálatukat.

Szinleg ugyanazon szívélyes barátságot mutatták a két mérnök iránt, mint az előtt, és nem minden küzdelem nélkül fojtották el szívökben a megvetést, melyet akaratuk ellenére mindkettő iránt éreztek.

De Norton és Stevens mindig ugyanazoknak mutatkoztak. Jellemük semmiben sem változott. A lelki furdalásoknak semmi nyoma. Vajjon mily uton fog sikerülni egy napon az igazságszolgáltatásnak, ezen tragoedia titkát kideríteni.

Egy párszor megtörtént, hogy a kapitány tépelődött magában, hogy vajjon Dick nem áldozata-e valamely hallucinációnak? De Dick emlékezése mégis szabatos volt; megmaradt állításai mellett s egy szót sem módosított.

Különben maguk a tények szóltak, hogy bizonyítsák az igazságot; a légszekrényen, melyet gondosan megvizsgáltak, világosan észre lehetett venni egy fejsze ütéseit; a fejsze éle megcsönkítá a csöveket. A vétkes csak a két mérnök egyike lehetett s a valószínűség egész sulya Nortonra nehezedett. A kapitány, a ki megtanulta az embereket ismerni, tudta, hogy a társadalomban minden gonosz tettek megvan a maga célja; a gyerek szeszélyből követi el a csinyt; a férfi, ki fontolgat, majdnem kizárólagosan érdekből követ el gonoszságot. Miután Sartène eltűnt, Norton azonnal első osztályu mérnök lőn, a mire vágyott is. Mint láttuk, a körülmények szükségképen az iránt ébresztettek gyanut, kinek oka volt Henrik halála felett örvendeni.

Ezenkívül a yankee sokszor elárulta nyers ösztöneit és durva brutalitását. Arczkifejezése is elárulta lelkületének durvaságát.

Norton gyűlölte előljáróit; egyes pillanatokban, ha megfelejtkezett a kellő elővigyázatról, ezt be is vallá. Vágyva vágyódott az után, hogy nagy vagyont szerezzen.

Függetlensége, mely semmi kényszerhez sem szokhatott, szintén ellene bizonyított. Nem tűnt-e ki akár hányszor, hogy a fiatal ember felsőbbségét, mely nagy mértékben felköltötte féltékenységét, magáról lerázni akarta? Nem volt-e nehány pillanattal vállalkozásuk megkezdése előtt heves vitája Henrikkel? Mind ez emlékek, melyek a kapitány és Dick lelkében csoportosultak, csakhamar Norton vétkességének mindannyi bizonyítékául tüntek fel. Mégis mind e tények nem képeztek absolut bizonyosságot.

- Norton ur - szólt sokszor Dick matróz - mégis nem rossz ember. Ő csak durva.

- De ő nagyon heves, nagyon irigy - felelte a kapitány - ő az amerikai háboru alatt a legaljasb néposztálylyal küzdött. Ő tán egyike azon embereknek, kik nagyon keveset törődnek embertársaik életével, s a kik, hogy célzt érjenek, nem vonakodnak attól, hogy hullákon át törjenek céljok felé. Ő Sartène urban valószínűleg oly akadályt látott, melyet erőszakkal is el kell tolnia saját utjából.

Egy napon Dick egészen fölhevülve jött a kapitányhoz, hogy azt egy hirről értesitse, mely a legénység körében szájról-szájra jár.

- Azt állítják, hogy a valenciai lakoma alkalmával Sartène ur teritéke alatt, egy papirra írva e szavakat találta: »Óvakodjék Nortontól.«

- Lelkemre, ez igaz! - kiáltott fel a kapitány, ki uti készülétei közben megfélejtkezett e körülményről. Én is emlékszem e sötét figyelmeztetésre. Láthatja ebből, hogy a gyanu az amerikai feje fölött sokasodik. A mi Stevenst illeti, ő majdnem gyermek, ki még most is a füzértánczok körében él; ő szőke, mint a buza és gyöngéd, mint az ifju leány. Ártatlanságában nem kételkedhetni. Az elkövetett gyilkosság nem származhatott valamely tapasztalatlan kéztől. Higyje nekem, hogy a ki Henriket meggyilkolta, annak ez nem volt első tette. Valószínű, hogy a valenciai társaságból valaki, a ki Norton előéletét ismeri, sejtette a veszélyeket, melyeknek Sartène az ily bajtárssal való közös vállalatban magát kiteszi, s miután nem merte az igazságot neki megmondani, barátunkat legalább az elővigyázatra akarta inteni. Miért nem hajlott Sartène e figyelmeztetésre?

Erre a matróz így felelt:

- Nem ismerem Norton ur multját; de ily gonosz tett hideg véghezvitelére soha sem tartottam volna képesnek.

- De, folytatá a kapitány, a kettő közül egyik a gyilkos: vagy Norton vagy Stevens. Lehetséges-e elgondolni, hogy ily utálatos büntetést egy gyermek követett el, ki úgy szólván tegnap hagyta el az egyetemet?

- Az igaz, ez nem nagyon valószínű! volt kénytelen bevallani az öreg Dick, de nem szeretem nagyon Stevens ur tekintetét; beszéde is nagyon szelid és édeskés.

- Lássuk csak! midőn ezen szerencsétlen tenger alatti utazás hire keletkezett, folytatá a főnök, minő benyomást tett ez Stevens urra? Helyeselte vagy rosztalta-e azt?

- Bizonyos nyugtalanságot árult el, és nem igen pártolta az eszmét.

- Nos! ez világos és meggyőző, mondá a kapitány; ha a gyilkosságot tervezi, ezen eszmét örömmel fogadja, miután az tervének kivitelét megkönnyebbiti.

- Ez mind igen helyes, és igaz! felelte rá Dick, fejét vakarva, a gyilkos tehát Norton és mégis nem tudom miért, de ha bíró lennék, nagyon nehezen tudnám elítélni.

XII. **(Go Ahead!)**

Mig a vihar így a legmélyebb csendben dühöngött, a tenger alatti huzal munkálatai igen gyorsan haladtak.

A nemeslelkű ifjú mérnök szomorú halála a vállalatot egy lépéssel sem késleltette.

A szegény ördög! kiáltott fel a tisztek legnagyobb része, és azzal megszüntek reá gondolni.

Kiváltképen az angolokra nézve igen illik és alkalmazható a híres mondás:

»Ha a holnap megkezdődött, a tegnapot elfeledik.«

És való, hogy az ily látszólagos közönyösség nem képes semmi sem bámulatba ejteni az oly nemzetnél, mint az angol, hol az embert csak eszköznek tekintik. Az egyesülés csakugyan elnyomja az egyént, az ember Nagy-Britanniában nem egyéb, mint egy gyűrű a nagy láncban.

Igy tehát könnyen felfogható dolog, hogy ily elvek mellett egy ember halála, bárki legyen az, csak igen közönszerű szájalmat ébreszt; az ember kevesebb az óraműnél, az ennek csak egy csekély része, melynek helyét ujjal kell betölteni.

Ezen keményszívű egyesülésben rejlik a szász faj egész hatalmának titka.

Sartène ur halálának híre tehát korán sem lelt azon viszhangra, melyet az érzékenyebb szívek talán jogosan vártak. Különbösen igen sietős munkájok is volt. A sirásra kell egy kis idő; az angol és amerikai munkásnak pedig erre nincs ideje.

Végre a hónap utolsó napja kezdett szürkülni, midőn minden akadály nélkül, az új-világba értek. A Szentháromság szigete megkapta a távirdai sodronyt. Így tehát bevégeződött azon óriási munka, melyet harmincz évvel előbb a legteljesebb örültségnek tekintettek volna.

Az atlanti oceán, hogy úgy mondjuk, nem választá el többé egymástól az új világot a régitől. A XIV-dik Lajos századának embere bátran mondhatná: Az atlanti oceán nincs többé!

De a királyok változnak; a mostani XIV-dik Lajos a munkának jóltevő szelleme, ki minden uralkodók közt a legnagyobb és legbiztosabb győzelmek kivívásához ért. Legszebb diadalai közé tartozik a távirda, melynek története oly gyors, mint a szikra. Az ember azt hinné, hogy oly munka kiviteléhez, mely az idő megtakarítására készül, annál hosszabb idő kell. 1846-ban még csak néhány vonal kezd dadogni az új nyelven; és husz évvel később ez áthaladja az oceánt. 1850-ben örültek gyanánt bántak az ujitókkal, kik Angolországot Európával huzal által összekötni tervezték. Tizenhat év lefolyása után már Irland Amerikával sodrony által van összekötve. Ki mondhatja meg előre, hogy a jövő mily meglepetéseket rejt még számunkra; e század befejezése előtt talán már mindenkinek otthon saját szobájában lesz távirati készüllete, és mi társalogni fogunk new-yorki, san-franciscoi és melbournei barátainkkal; egész világ kezeink közt lesz.

A colossalis munka tehát bevégeződött. Az ily nehéz és dicső gyermek keresztelését nem lehetett másképp megünnepelni, mint ágyudörgéssel, harangzugással és felköszöntésekkel. Ez így is történt. A szabadságot mindig megtapsolják, mert ez könnyebb, mint a szabadságot megérteni! A lakomák követték egymást és a kérdések és feleletek az atlanti oceánon át egyre-másra jöttek-mentek. Mint rendszeren történni szokott, itt is a legizetlenebb sürgönyökkel kezdték. Talán emlékeznek még a tenger alatti huzal első letételére, midőn Angliának egy nemes baronnetje szivarját, egy Amerikából jött szikra által gyújtatta volt meg. Ezen iszonyu absurdum példája úgy látszott, hogy követőkre talált. Most egy gazdag amerikai kért tüzet Európától. Másnap a »Courrier des États-Unis« azt írta, hogy e szelleműs tett hőségét a jövő

congressusra megválasztják; tette tetszést aratott. A szabad Amerikának néhány kevésbé nagyravágyó polgára ezen egyszerű frásissal elégedett meg: »Jó reggelt kívánunk Viktória királynőnek!« A tiszteletteljes barátságnaiv kifejezése valószínűleg megindította az angolokat, kik viszonzásul az Egyesült-Államok elnökének fejezik ki üdvözetüket. Röviden mondva, John Bull és Jonathan testvér néhány napig ölekezett, azután azon tapasztalásra jutott, hogy hasznosabbat tehetnének, mint üdvözlő frásisokat egymással váltani, és ekkor fontos politikai és kereskedelmi sürgönyöket kezdtek küldözgetni.

Az első ezek közül egy hamis hír volt, mely Anvers egy legerősebb banküzlete tönkre menését, és Havre egy kereskedőjének halálát okozta, ki azon hitben, hogy tőkéletesen tönkre ment, föbbe lőtte magát. Ezen időtől kezdve az emberek kétkedőbbek a távirati hírek irányában.

A diszebédttől visszatérve, Norton, Stevens és valami husz mérnök és tiszt a rakparton néhány matrózzal találkozott, kik ha a hivatalos ünnepélyeken nem is vettek volt részt, még is saját modoruk szerint ünnepelték meg nagyszerű vállalatuk sikerét. Járásuk, mely nem volt valami biztos, dadogó, akadozó beszédjük, kipirosodott arcuk bizonyíták, hogy igen mélyen tekintettek a boros pohár fenekére. Ezen matrózok ide-oda hadonásztak, kiabáltak, énekeltek és az embereket szidták, mi az utczagyerekeknek, kik nemigen válogatóság mulatságaikban, nagy örömére szolgált.

Midőn a mérnökök eltávoztak, oda lépett az egyik matróz, és ujját ajkára téve, valamint egy ittas pillantást vetve Nortonra, így szólt:

- Norton ur, mi ujság arról az emberről, a kit ön a tenger fenekén megölt?

- Mit mond ez az ostoba? kiáltott fel Norton dühösen.

- Ah! felelte a matróz ingadozva és mindinkább Norton felé hajolva - ez ön előtt furcsa lehet! és még is ön küldte őt a más világra, így ni! jó éjszakát világ! és a matróz egy taglejtéssel utánozó a fejsze ütését.

- Ah! te vad állat! kiáltá fel a mérnök és a matrózt torkon ragadva, erősen megrázta. Ha te még egyszer ismétled ostoba szavaidat, bedoblak a tengerbe, értetted?

- Bocsásson el! ön megfojt! megfulladok! kiálta fel a matróz, a kit a veszély tudata kissé kijózanított.

Norton ismét megragadá a matrózt, és kétszer-háromszor megforgatva, messzire tova-lökte.

E jelenet, melyet nem csak az arra menők, hanem a lakoma résztvevőinek legnagyobb része látott, gondolkoznivalót adott. Természetesen nem nagy súlyt adtak egy részeg ember szavának; de a rágalom olyan, hogy ha bolond ember is mondja, mégis bizonyos hatást tesz.

A kik látják, azok mohón figyelnek reá és a csacska ajkak csakhamar ismétlik. Alig telt el két óra, az ujságot az összes utazók ismerték, bár a hajón egyetlen egy nő sem volt.

XIII.

(A szegény anya. Az elfogatás.)

Három héttel később a hajók ugyanazon utasok legnagyobb részével és természetesen a mérnökökkel, győzelmesen tértek vissza Irlandba.

Az Argus, a mely fel volt ugyan diszitve, de melynek közép-árboczán kis fekete zászló lobogott, másodiknak érkezett be a valenciai kikötőbe.

A mint megérkezett, a hajós tisztek egyike azonnal Limerickbe ment és pedig Henrik szegény anyjához.

- Minő hirt kell közölnöm vele! gondolta magában; és hol lassan, hol sebesen járt, mondhatni azon reflexiók szerint, melyek lelkét foglalkoztatták.

A Cornwallis-utczába lépett és meghuzta az 5-dik számú ház csöngetyűjét, míg szive hangosan dobogott. A derék ember valóban nem tudta, hogy miként jelentse be a rémületes eseményt.

Dicket anyó, a ház öreg cselédje, a kis salonba vezeté az érkezőt. Ott néhány perczig várt és szemügyre vette e lak békés bensejét. A himző keretben egy majdnem egészen kész munka volt, egy pár papucs, melylyel baráti kéz akarta meglepni a forrón szeretett hazaérkezőt. E látvány igen rosszul hatott a látogatóra. »Néhány percz mulva, gondolá magában, mily nagy szomorúságot okozok majd e családnak!« Azt óhajtotta, bárha eltávozhatnék, mintha a rettenetes hír titkolásával meghosszabbithatná a szerencsétlen ifju napjait.

Az ajtó hirtelen kinyílt, Sartène asszony belépett.

- Mi az oka, hogy fiam nincs itt? szólt nyugtalan és mély tekintetet vetve a látogatóra, kit azonnal felismert.

- Asszonyom, hebegé ez, én azt jövök jelenteni....

- Fiam meghalt! kiáltá fel a szegény anya, a sziv azon biztonságával, azon csalhatatlanságával, melyet nem lehet illúziókban ringatni.

És a szerencsétlen asszony karszékbe rogyott, hangosan zokogva.

Néhány percz mulva így szólt: Uram - s arczán azon imponáló kifejezés tükröződött vissza, mely a halálíg megszomorodott római nőkre emlékeztet, - uram, miként vesztettem el fiamat?

- Asszonyom, felelte a becsületes pénztárnok, egy veszélyes vállalatra tettek kísérletet; az egész nagy munka sikere, vagy eredménytelensége kérdésben forgott; a kegyed fia nem habozott, és első sorban bele veté magát a kísérletbe! Ő bátor és nemes fiatal ember volt: három kísérőjével buvár öltözékben a tenger fenekére szállt, hogy ott a huzal fennakadásának okát kikutassa; Norton és Stevens urak vele voltak és vele oszták meg a veszélyt.

- Végül pedig, asszonyom, folytatta a beszélő, szerencsétlen fia nevében még egy utolsó szót kell kegyednek át adnom, ime itt van. És átadta a lepecsételt levelet, melyet Henrik néhány percczel előbb, mielőtt tenger alatti utját megkezdte, reá bízott.

A szegény asszony felbontá a levelet és a következő sorokat olvasta:

»Jó anyám!

Midőn ön e levelet olvasni fogja, én már megszüntem élni, teljesítve a becsületbeli kötelességet. Ön megfogja tudni, hogy kötelességünk mikép kényszerített minket egy merész legvégsőbb eszközt fénybe venni, hogy a több éven át keresett eredményt megnyerjük. Meglehet, hogy nem volt jogom ilyképen rendelkezni magam felett, tudván,

mennyire lehetek hasznára mindazoknak, kiket szeretek; de maga halálom is családomra vonja tán az emberek vonzalmát és az ég áldását.

Isten önnel, a viszontlátásig ott fenn, ha itt lenn többé nem látnók egymást; bizzék az istenben.

Sirva ölelem önt.

Henrik.«

Sartène asszony csókokkal halmozta el fiának ezen utolsó gondolatait, és szinleg egész erejét összeszedve és magán uralkodva kérdé:

- Az én szerencsétlen gyermekem az egyetlen áldozat volt?

- Asszonyom, felelte a pénztárnok, nem tudom, hogy fia nagyon is merész volt tán, de a többi utasok teljes egészségben tértek vissza.

Sartène asszony, mint a legtöbb ember, arra gondolt, hogy a megosztott szerencsétlenség annak súlyát valamivel megkönnyebbiti, és panaszos hangon ily szavakra fakadt:

- És épen az én fiam volt az örvény egyetlen áldozata. De nem tudhatni a szerencsétlenség okát és körülményeit?

- Nem, felelte kissé habozva a pénztárnok, de néhány vélemény szerint....

- Talán csak nem sejtenek valami büntettet, mely elkövetett? kiálta fel kérdően a szegény anya, mintha az anyai szeretet lelkesedettsége e perczen felvilágosította volna.

- Nem, nem épen, dadogta a derék ember.

- Tehát még is vannak kételyek ez iránt, uram, fiam talán meggyilkoltatott? De ki ölhetette meg? Igen, egy benső hang azt mondja nekem, hogy meggyilkolták; a többiek visszatértek, csak ő egyedül halt meg!

Igen, fiam nem mult ki természetes módon, én mondom ezt önnek, uram.

- De asszonyom, semmiből sem tételezhetni fel, hogy Sartène ur a merénylet áldozatául esett volna, felelte a pénztárnok, annál inkább zavarba jöve, minthogy ő is ismerte a hirt, mely néhány nap óta e dolog felett keringett. A kik kísérték, azok barátai, társai, ugy szólván testvérei voltak.

E perczen felnyílt az ajtó; a szóke Stevens, kifogástalan magatartásban, tetőtől talpig a legnagyobb gonddal felöltözve belépett, anélkül, hogy bejelentette volna magát és miután Sartène asszonyt ama visszatartással és jó izlésü hidegséggel üdvözölte, mely a nagy fájdalmak alkalma-hoz illik, így szólt hozzá:

- Látom asszonyom, hogy az Argus bizalmasa már megelőzött és feloldott azon szomorú kötelesség alól, hogy én közöljem önnel az iszonyu hirt, mely még most is elrémit bennünket! De marad még egy más kötelesség betöltése és ez, megboszulni az emléket...

- Uram, magyarázza meg, mit akar mondani? kérdé Sartène asszony.

- Ma minden indiscretio nélkül beszélhetni erről. A titok már többé nem létezik. Nortont gyanusítják hangosan arról, hogy ő ölte meg nemeslelkü barátunkat. Dick és az Argus kapitánya tanuvallomást tettek le az imént. Nortont elfogták. Azt mondták, hogy súlyos gyanujelek szólnak ellene! Én nem tudom, hogy a szerencsétlen bűnös-e vagy nem? Adja az Isten, hogy ártatlansága kiderüljön.

- Tett-e vallomásokat? kérdé a pénztárnok.

- Nem tudom, mondá Stevens; siettem ide jönni és azonnal elhagytam Valenciát. Nertont elfogták azon perczben, midőn a hajót elhagyni készült. A többit nem tudom.

- És ön, elutazása előtt majdnem előre figyelmeztetett! mondá a szerencsétlen anya, ki e perczben a néhány intő szóra emlékezett, melyet a fiatal mérnök sugott volt neki.

Még néhány szót váltottak. És miután Stevens még néhány vigasztaló és udvarias frázist intézett Sartène asszonyhoz, eltávozott.

Az olvasó elengedi bizonyára nekünk azon szivszaggató jelenet leírását, mely a két látogató eltávozása után folyt le. Sartène asszony és Anna kisasszony, a szegény Henrik menyasszonya, panaszos fuldoklásba törtek ki. A nagy fájdalmakat ép oly kevés hűséggel írhatjuk le, mint azon borzasztó és nagyszerű tájképeket, melyeket a természet néha szemeink elé idéz; érezni és látni kell azokat, hogy megérthessük.

XIV. (A pör kezdete.)

Stevens igazat mondott; Nortont börtönbe vitték. Az államügyész, az Argus kapitányának egy levele által értesítve, egy perczig sem habozott az ügy megkezdésével. A törvényszékek azonnal ajánlá, hogy a vádlott ellen elfogatási parancs bocsáttassék ki; a mérnököt, a mint Valencia kikötőjébe érkezett, rögtön három biztos vette körül, kik ismert udvariassággal a törvény nevében felszólitották, hogy minden ellenkezés nélkül kövesse őket.

Norton, ki a rabszolgaság ellen küzdött, de ennek daczára nem igen szelid szokásokkal birt, egy erős ököl csapást mért a rendőrre, ki kezét gallérjára merete tenni. E perczben a hajó kapitánya hozzá közeledett és egyszerűen így szólt hozzá:

- Önt nagy büntettel vádolják; tisztázza magát és ön azonnal szabad lesz!

- És minő büntetről van szó? Lelkiismeretemet csak az terheli, hogy öt vagy hat embert, kik a virginiai négerk ellen harczoltak, harczközben a más világba küldtem. A katonákat talán csak nem dobják börtönbe, mert ellenségeikre löttek! Akkor francia polgár kívánok lenni, hogy szabad lehessenek!

- Nem erről van szó, felelte a biztos, ki ez egyszer hivatásának ridegségétől eltért; önt azzal vádolják, hogy ön ölte meg Sartène urat!

- Akkor, kiáltá fel fölemelt fővel Norton, megyek a börtönbe, mert ártatlan vagyok!

Többé nem ellenkezett és bekisértette magát a nélkül, hogy a legkisebb zavart árulta volna el.

Az államügyész vádiratában, a következő pontokra fektette gyanualapját: tekintetbe véve 1. Norton irigy, rut és boszuálló természetét; - 2. az összekoczczanást, mely közte és az elhunyt közt előfordult; - 3. hogy észszerűen más személyt a gyilkossággal nem vádolhatni; - 4. Dick matróz tanuvallomását; - 5. a vádlott ismert vadságát, rideg szokásait, és az emberek és Isten elleni felháborodását - ő reá sulyosodott a gyilkosság gyanuja.

Minél inkább kutatta és taglalta a vádirat a helyzetet, annál több és sulyosabb bizonyítékokat hozott fel a vádlott ellen. A büntény mindegyre tisztább és biztosabb lett. Minő szörny ez a Norton! mondák mindenfelől.

A közönség már érdeklődni kezdett azon izgalmas pör iránt, mely uj szórakozást kezdett nyújtani neki; a szeretetreméltó, derék Sartène rögtöni eltünése csak középszerű érdeket keltett; de a törvényszéki dráma, mely egy valószínű bűnös életét fenyegette, egész figyelmét lekötötte. A nagy tömeg mindig ilyen lesz; izgatottságot keres, és előnyt ad a legborzasztóbb eseményeknek.

A pör a leggyorsabban került végtárgyalásra, october hó első napjaira tüzték ki. A limericki törvényszék, mely oly régóta érdektelen volt, végre oly pör bonyodalmával foglalkozik, mely feltűnést fog okozni, és mely bizonyos fényt adand a szerény város törvényszékének.

Ez türelmetlenül várt esemény volt; a provincialismus által elfojtott, leküzdött ambíció végre fölemelheté fejét.

A három birodalom összes lapjai tele voltak a pör és az állítólagos gyilkosság elbeszéléseivel. »A közvélemény szerint, mondá a »Morning Star«, ezen ember, ki a törvény elé kerülend, több mint egy borzasztó titkot rejt életében. Ki volt Lacenaire? egy közönséges gyilkos. - Ki volt Dumollard? szegény leányokat ütött agyon. - Ki volt Palmer Vilmos? egy mérgező. - De Norton minden látszat szerint ítélve, a modern criminalitás mestere és hőse; mert a mint

léteznek erényhősök, akkép léteznek gyilkoló hősök is. Norton valóságos minta stb.« Olvasóink elengedik nekünk e cikk végének közlését.

Térjünk egy más lapra, a híres »Times«-re, mely a gyilkos külsejét következőleg festi:

»Norton mérnök 40 éves, alacsony, zömök ember, valóságos bika; haja vörös, szakálla fakult. Zöldes-kék szemei nyugtalan és gyors tekintetűek. Ajkai keskenyek, a homlok elég széles stb.«

Talán szükségtelen fölemlitenünk, hogy Norton még nem is volt 30 éves, termete a közép-nagyságnál magasabb volt, és hogy legkevésbé sem hasonlított a bikához; haja barna, szakálla fekete és szemei szintén sötétek voltak; felsőajka igen vastag és homloka határozottan alacsony volt.

Ezen apró eltéréseket kivéve, a kép, melyet az Egyesült-Állam legjobban informált lapja ecsetelt, minden pontban a legtalálóbb volt.

Miután az angol törvény nem engedi, hogy egy időben több, mint egy bűntény vizsgáltassék, ugy a vádlott multját nem is kutatták; ez egy biztos tartalék, melyet azon esetre tartottak fenn, ha az első vád valósága be nem bizonyítható. Az igazságszolgáltatás nem engedi ki körmei közül emberét. Ha a szerencsétlen vádlott egy pontban ártatlannak bizonyul, más hálót vetnek ki reá, melybe bizonyára belebukkan. Az igazságnak élnie kell.

De Isten ments meg, mi nem akarjuk megtámadni az igazságszolgáltatást. A limericki törvényszék, (nem merjük mondani, hogy kivételesen) oly önmegtagadást tanusított, mely a legnagyobb becsületére vált. Kezei közt volt egy nagyszerű pör; a törvényszéki tanácsosok, kik husz év óta nem ismertek ily dolgot, azt mondák egymásnak: »Végre tehát mi is vagyunk valamire használhatók!« Nos tehát! az általános hangulat izgatottsága annyira a yankee ellen fordult, hogy attól lehetett félni, hogy az ítélet nem leend minden részrehajlás nélküli. A bírakat illetőleg (Irlandban vagyunk, kérem önöket, higgyék el), az egyszer attól féltek, hogy a közönség izgatottsága némi befolyással lehetne eljárásukra nézve.

Igy tehát a bűnügy máshova, azaz a londoni főfenyítő törvényszékhez tétetett át, mely a leg-részrehajlatlanabb, természetesen a párisi után. A pör october 17-én kezdődött meg Old-Baileyben.

XV. (Az esküdtszék.)

A tömeg borzasztó, a terem igen nagy, de nem volt képes befogadni a közönséget, mely a törvényszéki épület folyosóit is elárasztá; több mint két ezer, legkülönbözőbb osztálybeli ember tolong a kültermekben a legkisebb remény nélkül, hogy egy tekintetet is vethessen a belső termekbe, de azon hitben, hogy az ügyvédek, ajtóőrök vagy terem szolgák által a pör lefolyásáról néhány szó által értesülni fog. A fogadások megkezdődtek, néhányan azt állíták, hogy a bizonyítékok elégtelensége folytán a vádlott örökös gályarabságra lesz ítélve; mások és pedig a legnagyobb rész, úgy vélték, hogy Nortont minden bizonynyal kötéllel végzik ki. A betétek emelkednek, a felakasztott yankeenek úgy látszik több a chanceja; ötszáz livreben fogadnak az akasztásra. 800-900 livre! Ily ártatlan módon mulat a jó szívü közönség az Old-Baily törvényszék épületében.

Kilencz órakor már a legfőbb személyek kényelmesen elhelyezkedtek lágy székeiken; a bájos ladyk a legjobb helyeket foglalják el. A jelenlevők közt látni Clarendon lordot, gróf Derbyt, Brougham lordot, Anglesey marquist, Stanley lordot stb.

Az óra tizet üt; az ünnepélyes percz megjött. A bírák illő komolysággal lépnek a terembe.

Elöl a bíróság elnöke jön, azután Keith, Fergusson, Leith Mátyás urak, kísérve a lodmajor, békebírák és sheriffek által.

Suttogás hallatszott a közönség soraiban. A vádlott nemsokára meg fog jelenni, a terem szomszéd folyosóin roppant zaj hallatszik.

Nortont a rendőrök a terem egy elzárt helyére, a boxba vezetik.

A vádlott természetesen minden szem célpontja; ez egy medve a hegyekből, ismétlék egymásnak a ladyk; minő a hajzata! Nézzék csak e John Brown-féle szakállt! Minő farkas fej! mondja egy párisi ujságtudósító, kit a »Figaro« külön e célból Londonba küldött.

Alig hogy Norton leült, már három fényképészeti készüllet irányoztatik reá; a speculatio előre látja, hogy hasznot hajtó dolgot cselekszik a gyilkos levételével. A vádlottal épen szemközt, külön egy széken az »Illustrated London News« egy ismert rajzolója foglal helyet. Irónját már a pör megkezdése előtt forgatta.

A közvádló pápaszemeit már feltette; Norton védője egy vastag füzetet forgat, mely asztalán fekszik. A tiz esküdt belép. Minden katona helyén áll; az ajtóőr csendet kér. A nyugalom és rend rögtön be következik.

Az elnök kérdi Nortont, hogy bünös e? ez természetesen esküszik, hogy ártatlansága fehér, mint a hó; ezen előre látott, de senkit meg nem győző felelet után a közvádlónak adatik a szó. Mindenki nehéz, számtalan és sulyos vádak elősorolását várta. A »Figaro« munkatársa, a jól értesült journalisták szokása szerint, levelét már megirta és a következő szavakkal kezdte: »A közvádló borzasztó, lesujtó beszédet tartott a vádlott ellen. E beszéd világos bizonyítékokat elősorolt a büntényről!« Nem kevés meglepetéssel hallja tehát az illető a közvádló következő szavait: »Uraim, esküdtek, ha a vizsgálatok önök előtt kiderítik a vádlott bünösségét, akkor jelentsék ki bünösnek; de ha a bizonyítékok nem tökéletesek, akkor az Isten örökadjék felettünk, hogy a vádlott iránt igazságtalanok ne legyünk!« A közvádló ezután előadta az egész esetet. A gyanujelek nem hiányoztak. Olvasóink már ismerik azokat. »Norton már régóta néma ellenségeskedést táplált főnökei ellen. Sartène ur bokros érdemei felkölthették féltékenységét. Az irigységet a gyűlölettől, a gyűlöletet a büntől csak egy lépés választja el. Mi történik? - teszi hozzá a közvádló - összeszólalkoznak és ezután rögtön elindulnak. Egy doboz

Sartène ur birtokába jó; ő most nem csak a tisztelet, a dicsőség, az anyagi előnyöket birja; de talán roppant nagy vagyon is jut kezeihez. A legirigyebb, legbünösebb érzelmek támadnak ekkor a vádlott gyűlöletes lelkében, és pedig oly hatalommal, mint még eddig soha. Kezeiben egy fejsze van; a bűn csábjá magával rántja és ő a csapást társára méri. Egy csapás a sötétben és mindennek vége van.

Sartènet a víz magával sodorja. A vézcsöngetyü hasztalan hangoztatja fenn a magas régiókban segélykiáltásait. Minden előrelátás szerint, a gyilkos büntetlen marad. De az igazság tekintete éles és ezen elhagyott mélységbe is behatol; Themis 3000 méternyi mélységben az Oceán alatt is öröklik! A villanylámpa egy fénysugara elegendő volt ahhoz, hogy az utálatos gyilkosságnak egy tanuja legyen. A kaucsukcső, mely a levegőt bevezeti a légtartóba, és melyet most elvágtak, a víz színére felbukkan. Még az utasok visszatérte előtt a gyilkosságot már constatálhatni: a cső vizsgálásánál tisztán észrevehető a fejsze csapása; e két bizonyíték eléggé tisztán beszél Norton ellen! Miután Sartène meghalt, bizonyos hogy Norton foglalja el állását; nagyravágyása és boszuja ki vannak ugy szólván elégitve. Mennyi utmutató a vádlott bűnösségéhez! Ha önök, uraim, esküdtek, végzé a beszélő, a vádlott multját vizsgálják, ez megmagyarázza tettét. A valenciai névtelen levélíró nem csalódott az amerikai vad jellemében, midőn a diszebéd alkalmával e figyelmeztető szavakat csusztatta Sartène ur kezébe: »Őrizkedjék Norton társától!« A nép hangja melynek megvan a maga értéke, mert »a nép szava az Isten szava« - ezen hang szintén Nortont vádolja gyilkosul. Egy derék matróz utjába áll a vádlottnak, midőn az egy ünnepélyről haza felé tér, és a matróz ajkairól elsiklik akarata ellenére az igazságnak e felkiáltása: »Ön megölte testvérét!« Az elhunyt szelleme bizonyára megjelent előtte. A bűnösség, szerencsétlenségre, szemmellátható. Tegyük hozzá még a tényekhez azon megjegyzést is, melynek szintén elég sulya van, hogy a vádlott semmi vallási érzékkel nem bír, - és én azon gondolattal végzem beszédemet, mely a becsületes emberek tapasztalásának kifejezése, hogy »az oly ember, kinek nincs vallása, a legborzasztóbb bűntettekre képes!«

Ezen vádbeszéd aránylag vége, igen mérsékelt volt. A hallgatóság hizelgő suttogással fogadta az utolsó, a legtisztább spiritualismus jellegét viselő szavakat. Vajjon a beszéd mind végig észszerű volt-e? ez nem jó tekintetbe; sikert aratott, mert ügyesen volt összeállítva. A legutolsó frázis az érzéshez folyamodott; az a szónoklat a leghatásosabb, mely meggyőződéseit a szívből származtatja.

Midőn a vádirat felolvasása bevégeződött, a tanúk kihallgatására került a sor; először is Dick matrózt hallgatták ki, a ki egyszerűen és gyermekded modorával elbeszélte a gyilkosság jelenetét, a nélkül, hogy legkevésbé igyekezett volna a közönségre némi hatást gyakorolni. Körülbelül öt perczig beszélt és azután visszavonult.

Ezután az Argus kapitányára került a sor. Ez éppen semmit sem látott; de azért egy egész sereg apró körülményt sorolt fel, s tudván, hogy könnyed és kellemes előadással bír, fel is használta ezen előnyét. Kimutatta és kérkedett tudományával és képzelő tehetségével. Röviden mondvá, egy óránál is tovább beszélt, és a legnagyobb mértékben Nortont vádolta, ki a box székéről, oroszlánként dühöngött az ostoba kapitány ellen, és szívesen megfojtotta volna. Ezen tanuvallomás igen nagy sulylyal látszott birni az esküdtszékre; rendesen hajlandóbbak vagyunk hitelt adni azoknak, kik bizonyos biztonsággal adják elő állításaikat.

Azután Stevenst hívták elő, mint tanut. Ezen név hallatára a női közönség élénk figyelmet árukt el. A gentleman hire széles körben volt elterjedve.

A szép, elegáns Stevens tökéletes könnyedséggel lép be, kezeiben szép sétabotot tart, kabátja szorosán simul testéhez, gomblyukában rózsabimbó diszlik, gallérja hófehér; nyakravalója művészi csokorra van kötve mesterkélt hanyagsággal; a hajfürtök gondosan rendezvék; az arcbőr rózsás és rizsponnal fedett; szóval tökéletes gavallér.

- Oh! minő tökéletes gentleman! - mondá két vagy három lady, mig legyezőjük mögül azon czikázó és ábrándos pillantások egyikét lövelték reá, melyet a francia hölgyek oly csodálatosan tudnak utánozni, még ha egy szót sem értenek is angolul.

- Uram, szólt az elnök, az ön vallomása roppant világosságot vethet az egész ügyre. Ön volt a vádlott társa, ön tehát ismerheti jellemét, szenvedélyeit. Mondja meg ön nekünk az egész igazságot. Felejtse el barátságát, a mely önt megzavarhatná vallomásában.

- Az igazat megvallva, válaszolá Stevens, bizonyos felindultsággal állok ma e törvényszék előtt. Igen óhajtottam volna, ha vallomásomra nincs szükség, mert valóban lelkiismeretem visszautasítja azt, hogy egy kartársam ellen valljak.

- Pedig ezt meg kell tenni, mondá az elnök szigoruan. Legyen őszinte.

- Őszinte leszek, elnök ur. Sokkal inkább felfogom az őszinteség értékét, semhogy ne mondanám el az igazat minden tartózkodás nélkül. Be kell így tehát vallanom, hogy Norton ur és szegény társunk közt a barátsági viszony nem volt mindig a legszívélyesebb. Hogy vajjon azon hír, mely többször elterjedt, hogy Nortont az irigység bősitette fel barátja ellen, valóssággal birt-e, e felett nem merek itélni. Nekem személyesen soha sem volt okom panaszra a vádlott ellen; megmagyarázhatlan indulatossága engem soha sem érintett; miután helyzetem az ő állásának alá volt rendelve, így meglehet, hogy irigységét fel nem keltettem magam ellen. Egészben véve, türehető társ volt. Kivántam volna ugyan, hogy hangulata egyenlőbb, - hogy a törvények iránt több tisztelettel, és főnökei iránt nagyobb engedelmességgel, és kevesebb megvetéssel viseltetett volna mind azon dolgok iránt, melyeket a világ tisztel. De miután Norton ur már egész ifju korában az amerikai táborokban kalandozott, igen szívesen megbocsátottam neki ezen hibákat, melyek már részint sajnálatra méltó neveléséből és talán rosszabb hajlamu természetéből is eredhetnek. Különben nem hittem volna képesnek az ily borzasztó gyilkosság elkövetésére. - Adja az Isten, hogy az igazság elnéző legyen irányában, és hogy az ég megkönyörüljön a szerencsétlen lelkén, mely a gonoszság útjára tért!

- Nincs még valami hozzá tenni valója? kérdé az elnök.

- Nincs.

- Az én nézetem szerint, ön a vád legfontosabb pontját, magát a gyilkosságot nem is érintette?

- Elnök ur, én megesküdtem, hogy bevallom az igazat. Én nem láttam semmit.

- De ön legalább sejtette a gyilkosság elkövetőjét. Miért nem adta fel a törvényszéknek?

- A gyanujelek és sejtelmek nem bizonyági tények, és én képes voltam kétkedni egy társamban.

- Ez nagyon szép öntől, mondá az elnök; ez nemes lélekre mutat! Beszéltek egy dobozról, mely a gyilkosság főoka lett volna; mit tud ön ezen dologról?

- Épen semmit! Nem tudom, miről van szó.

- Nem látott ön soha Norton kezei közt, tenger alatti útja óta, régi évszámu aranyokat, vagy értékes drágaköveket?

- Nem, nem emlékszem... egy esetet kivéve. Norton ur egy váltóüzletbe lépett és egy aranyat nyújtott oda, mely rendkívülinek látszott. A kereskedő csak bizonyos idegenkedéssel váltotta fel; soha hozzá hasonlót nem látott.

- Uraim, esküdtek, mondá a közvádló, kérem önöket, vegyék tekintetbe e tény, mely igen döntőnek látszik előtttem.

- Csakugyan, felelte az elnök, ezen körülményt én is igen fontosnak találom.

A közönség soraiban jelentős suttogás hallatszott. Stevens, minden álszégyen nélkül, a tökéletes gavallér könnyed magatartásával vonult vissza.

Nem teszünk kísérletet a dühös amerikai magatartásának leírásával, melyet a tanuvallomás különböző és különösen utolsó pontjánál tanusított; felugrott helyéről és a rendőrök, kik körülötte állottak, kénytelenek voltak őt csendre utasítani. Ügyvéde azt sugta neki: hallgasson, ön tönkre teszi magát! és mi még fontosabb, ön velem elveszteti a pört. Ez illetlenség.

Norton széles melléből minden percben az elzárt oroszán ordítása tört ki.

- Szeretném őket mind megfojtani! kiáltott. Megfullasztanak pamut-lágy beszédökkel. Az alvók!

A többi tanuk kihallgatásánál nem időzünk, a matrózok három része a törvényszék elé került; de vallomásuk a legkisebb világosságot sem vetette az ügyre. A huszonharmadik matróz vallomásánál két esküdt már mélyen elaludt.

Az elnök, ki szintén valami bágyadtságot érzett - és kit azon felül Somerset lady is ebédre várt, egyszerre a gyűlést befejezettek jelentette ki.

- Uraim, mondá, majd holnap folytatjuk a tanácskozást.

Egyik a szundikáló birók közül felébredt és jobb szomszédjától kérdezte: »Hogyan! El van ítélve?« Míg a másik ébredve dadogta: »Ah! kedves barátném!....«

De tiszteljük az alvókat és illuzióikat.

XVI. (Az ítélet)

Nagy-Britanniában az esküdtszék, úgy szólván, el van zárva; minden bírót szigorú felügyelet vesz körül az egész pör ideje alatt.

Az esküdteket tehát London legfényesebb kávéházában tartóztatták le; itt a legnagyobb kényelem környezte őket; mindenki asztalán még ama nélkülözhetlen tárgyat, a bibliát is ott találta. Megengedett nekik ugyan a sétálás, - de kíséret mellett, - és csak a Mittlees Temple zöld kertében, az isteni tiszteletnél is részt vehettek; és természetesen elhalmoztattak vallási és evangéliumi röpiratokkal.

A meghatározott órában a tanácskozás ismét megkezdődött. A közönség ép oly nagy számu volt, mint az előtte való napon. Egyes helyek még ki is béreltettek és pedig 20 livre sterlingért! De ne időzzünk a terem külsejének leírásával.

Ha az előtte való napon a vádirat foglalta el a főszerepet, ma a vádiraton volt a sor elégtételt követelni. Norton ügyvéde, ki jól ismerte hivatását, eleinte vagy öt perczig beszélt, anélkül, hogy egy félperczig is szünetelt volna. De ennek daczára az esküdtszék nem engedett, hisz a bűnösség tisztán be volt bizonyítva; a védő tehát nem is látott más mentő eszközt: mint önfejuség által némi előnyre jutni. Mintha így szólt volna az esküdtekhez: »Ah! ostoba emberek, ügyetlenek, ti nem akarjátok elfogadni érveimet, így tehát majd fogtok engedni, ha agyon beszéllek benneteket!« A roszt nyelvek azt állítják, hogy ezen procedura által ez ügyvéd már több pört meg is nyert, és a leghiresebb ügyvédek... de csitt! Norton a türelmetlenség paroxysmusában egyszerre rárivall védőjére.

- Ej! minek ez a sok haszontalan fecsegés, kiáltotta fel; hiszen egy pár szóval elmondhatta volna, hogy becsületes ember vagyok, ki képtelen gyilkosságra. Esküszöm, hogy tökéletesen ártatlan vagyok!

- Ah! engedjen meg! felelte az ügyvéd, kit nem kevésbé boszantott a »haszontalan fecsegés« sértő kifejezés, mely a dühös yankee ajkairól elsiklott. Engedje megjegyezmem, Norton ur, hogy mind ama szép urak, kiket mi védeni szoktunk, mind azt mondják, hogy valóságos szentek. Az esküdtszék igen jól ismeri e frázis értékét: »Én ártatlan vagyok!«

- Ezer ördög! kiáltá az amerikai, sokat is törődöm én az esküdtszékkel - de főleg az ön véleményével; nekem megvan lelkiismeretem: ez az én Istenem! Nem vagyok gyilkos; én szerettem Sartène urat, és épen nem volt semmi érdekem az ő napjainak megrövidítésére.

- Ah! mondá keserű hangon az ügyvéd mindinkább boszankodva Norton beszéde felett, - a mi azt illeti, ön kedves uram meg fogja nekem bocsátani, ha szavaiban kétkedem. Ha a másik fél ügyvéde volnék, nem nagy nehézségembe kerülne az esküdtszéknek kimutatni, mily határozott érdekléssel volt önre nézve főnökének halála.

- Eh! uram! egy ember, kinek szive van, az egyenes uton jár, és eléri célját anélkül, hogy szüksége volna gonosz tettet végrehajtani.

- Igen, felelte keserűen az ügyvéd, de épen azt kellene kitudnunk, hogy a kérdésben lévő embernek van-e szive? talán nem is volna igen nehéz bebizonyítani, hogy ön nem egyszer, épen nem mutatkozott oly embernek, kinek szive van....

Az elnök csengetett. Mindenki elhallgatott.

- Én egyetlen egy észrevételt intéznék a tisztelt védőhöz, szólt az elnök hidegvérűen, én arra figyelmeztetném, hogy az ő kötelessége nem vádolni, hanem védeni. Kérem ne felejtkezzen el szerepéről.

Általános, hangos kacaj követte e szavakat a terem minden szögletéből. Ezen komikus lecke még a legkomolyabbakat, legszigorubbakat is felvidítá. Ez képezte a vig jelenetet, mely rendesen, még a legsötétebb jellegű pöröknel sem szokott hiányzani.

Ezen kis episod az ügyvéd rovására ment végbe. Senki nem sajnálta, kivéve önmaga. Különb-
ben is késő volt; már 7 órát ütött. A bírák türelmetlenül várták a végét, minduntalan órájukat nézték, és szomszédokkal váltottak néhány sugdosó szót, mi eléggé bizonyítá, hogy már szeretnének haza menni, hol bizonyára kedves házi asszony várja őket, ki az esküdtszék lassúsága ellen, de néha saját ura ellen is zsémbeskedik. A mi magát az esküdtszékkel illeti, az a szó teljes értelmében le volt sujtva, kimerülve, majdnem elzsibbadva, és mi alig merjük bevallani, hogy ez rendes állapota szokott lenni ily fontos ügyek tárgyalásánál. Ezen tisztos kar tagjai, a szabad levegőhöz szokva, borzasztóan szenvednek elzárásuk alatt. A gyűlések vége felé, egy bizonyos lankadság fogja el őket, mely majdnem a bárgyúsághoz áll közel. Innét erednek néha oly ítéletek, melyek igen közönszerű elméket is meglepnek. De az igazság csalhatatlan, és a közönség, mely végre is csak önmagáért érdeklődik, nemsokára elfeledi a szerencsétleneket, kik az akasztófára ítéltettek, és kik vétkeiket néhány évi fogsággal is elegendően megbűnhödték volna. De ki is törődik ezzel?

A közvádoló felemelkedik. Ezen látványra néhányan a közönségből, kik ezen sorscsapást előre nem látták, elhagyják helyeiket és szökni készülnek. De egy rendőr megtiltja nekik a terem elhagyását. Meg kell várni a pör végét. Broughton lord, sétabotját mérgesen az ajtóörre emeli; ezen utóbbi, mint praktikus ember, rögtön pört kezd ellene.

Ezen jelenet alatt, mely még az elnököt is mosolyra bírta, a közvádoló elvégezte beszédét, mert mint eszes ember, azt elég rövidre szabta. Az elnök a fővadászt elő sorolja. Senki nem hallgat reá.

Végre az esküdtszék megkezdí tanácskozását. Tíz percz mulva az ülésterembe tér vissza. Az izgatottság nagy, a csend általános; e perczben mindenki tökéletesen éber állapotban van.

Nortont a törvényszék elé vezetik.

Az elnök a szokásos kérdést intézi az esküdtekhez:

- Egyhangú ítéletben állapodtak meg?
- Igen, felelte az esküdtek elnöke.
- Vétkesnek vagy ártatlannak találják-e a vádlottat?

Az esküdtek elnöke oly hangon felelt, melyen meglátszott a megerőltetés, hogy az biztosan hangozzék:

- Igen, mi a vádlottat vétkesnek találjuk.
- De, kiáltja fel Norton, önök örültek jó uraim; ha vannak itt bűnösök, akkor azok a bűnösök, a kik engem elítélnék. Én ártatlan vagyok!

A törvényszéki elnök szigoruan figyelmezteti az elítéltet, hogy ne viselje magát tiszteletlenül az esküdtszék irányában.

- A pokolba is! kiáltja fel a szerencsétlen amerikai, - hogyan, önök talán az akasztófára küldenek, és azt követelik tőlem, hogy tisztelettel legyek a törvényszék iránt, melyben oly bírák vannak, kik mint önök, a társadalom szégyenére és gyalázatára válnak!

- Mi igen nagy csodálkozással, mondá meggyőződés hangján a közvádoló, mi igen nagy meglepetéssel tapasztaljuk, hogy az elítélt oly kevés elismeréssel van eljárásunk szelidsége iránt. Mi rendkívüli tekintettel bántunk el vele; és magaviselete valóban hallatlan!

- Felszólítom a vádlottat, szól az elnök, hogy várja meg türelmesen, míg ítéletünket kimondjuk.

»Norton, - folytatta az elnök - hosszú és részrehajlatlan tanácskozás után az igazságos esküdt-szék önt szándékos gyilkosságban vétkesnek találta. Két kollégám és én, mi az egész pört a legkisebb részletekig figyelemmel kísértük, és szintén meggyőződünk ezen határozat igazságáról. A gyilkosság körülményei oly súlyosak, hogy a tévedés itt lehetlenséggé válik. Hogy vajjon első gonosztette volt-e ezen gyilkosság? Ez titok az Isten és az ön lelkiismerete előtt. Utolsó büntetteért fejével fog bűnhődni, készüljön el a halálra. Kivánom, hogy ha ön e földön nem is remélhet többé bocsánatot, hogy azt a másik világon őszinte megbánása folytán elérhesse.

A törvényszék elhatározta, hogy az ítélet Limerickben hajtassák végre. Ezen példa szükséges a netaláni hasonló bűntények elhárítása miatt. Hadd bizonyítsa be ezen példa az emberiségnek, hogy legyen a gonoszság tudománya bár mily ügyes, azért az igazság a valóságos gyilkost még is fölfedezi és megbünteti; bár mily leleményesen terveztetett a büntett, azért az Isten a törvénynek még is oly eszközöket nyújt, melyekkel a törvény kijátsza a cseleket és a valót mindenkor napfényre hozza.

Norton, ön a limericki börtönbe vezettetik, azután a bitófa terére, hol kötél által kivégeztetik; testét a limericki börtön udvarában fogják eltemetni. Az Isten könyörüljön meg lelkén! Amen.«

- Nos! kedveseim! mondá irtóztatos gunyakacszal a szerencsétlen Norton, önök nem egyebek gyalázatos komédiásoknál! Örök! vezessetek el!

És elvezettette magát, anélkül, hogy egy könyvet is hullatott volna.

XVII. (A végső perczek.)

Néhány nappal később, Norton a limericki börtönbe vitetett át, hol az ítélet végrehajtását be kellett várnia.

Eddig az irlandi lakosság a drámának csak a törvényszéki gyűlések halvány visszatükrözését élvezte. A hír, hogy az elítélt gyilkosságát Limerickben fogja megbünhődni, az irlandiakat örömmel töltötte el, azon utálatos örömmel, melytől a nép gyakran megittasodik, ha durva érzelmeinek szabad kitörést engednek. Ilyenkor felébred barbar elkeseredettsége és egész primitív vadságában mutatkozik.

A helyett, hogy azon gondolat fájdalmasan érintené, mikép még is megeshetik, hogy egy ártatlant végeznek ki, az irlandi nép minden ellenkezés nélkül elfogadta az ítéletet, lelkesedett és sóvárogva kívánta látni, hogy az amerikai teste miként himbálódzik a kötélén. Még mit mondjak? A limericki jó emberek szemeiben, a bűnös felakasztása még nem is volt elegendő büntetés. A nép, mely mindig kicsapongó, ezen szegény ördögből valóságos szörnyet és vampyrt csinált.

De azt is el kell ismernünk, hogy volt néhány ember, kinek lelke az elítélt felé hajolt; voltak néhányan, kik egész csendben kezdék egymást kérdezni, hogy: »vajjon nem lehet-e más a gyilkos, mint épen Norton?«

A börtön felügyelőjét, a szó valóságos értelmében elhalmozták a levelek, melyek ahhoz valának intézve, kinek életét már csak órákra lehetett számítani. Néhányan verseket küldtek neki; - mások ily megbizásokat ruháztak reá, mint a következők: »Mielőtt ön meghal, meg-alapíthatná szerencsémét, küldjön nekem kéziratot!« vagy »egy szót kérek öntől, s ha azt eladnám, megfizethetném adósságaimat!«

Norton ezer darabokra tépte ezen ostoba vagy kegyetlen leveleket; fel és alá futkosott börtönében, és a falakhoz a legborzasztóbb káromkodásokat intézte az emberek és a világ ellen!

Valami hét vallásos egyelet a börtön felügyelőjének egy csomó vallási értekezést küldött, azon kéréssel, hogy azokat minden esetre az elítélt kezeibe juttassa. A megbizás teljesítettett is. Norton ördögi! mosolylyal fogadta ezen röpiratokat: A gazemberek kiáltotta fel, nem elég, hogy megölnek, még megalázni is akarnak! És megvetéssel dobta el a röpiveket.

Egy corki lakos - az elítélés napján - valóságos kérvényt intézett a limericki rendőrséghez; az alávaló azon kegyelmet kérte ki magának, hogy az ítéletet ő hajthassa végre.

Egy pár babonás vén asszony már egy darab kötélért könyörgött, melyen Nortont felfüggesztik; kettő azon kegyetlen vakmerőséggel birt, hogy ezen kérést Nortonhoz intézte, hogy Norton szóljon a miatt a hóhérnak.

Ez mind lehetetlenségnek látszik; és ez mégis csak az egyszerű valóság.

A kivégzés október 28-ára határozatott. Nem hirdették ugyan ki, de azt mindenki tudta. A gyilkolási ünnepek mindig oly hirnökökre találnak, kik a híreket úgy mondván a levegőből tudják meg és bizonyos ittassággal adják tovább.

A bitófa közelében levő kávéházak és vendéglők helyei már ki voltak bérelve; majd minden ablakból hirdetmények függtek a következő szavakkal »Itt bére adnak helyeket, melyekről a kivégzés látható.«

Október 28-án, már 2 órakor hajnalban, a tömeg a térre tolongott, hol az ítélet végrehajtatik, azaz a börtön szomszédságába. Öt órakor reggel a kíváncsiak száma több, mint hatvan ezer lehetett; az ítélet végrehajtása pedig csak 8 órára volt kitűzve.

Több mint 2000 ember már az előtte való estén a téren letelepedett és ott éjjelezett, magával vive székeit, élelmi szereket és pálinkát. Borzasztó volt ezen tivornyák látványa a szabad ég és bitófa alatt. A legalsóbb rendü napszamosok mellett, elegáns kis grisetek állottak, kik lorgnetükkel ép oly hidegvérrel tekintettek maguk körül, mintha lóversenyen volnának. Pedig ezek még nem voltak a legmegvetendőbbek.

E perczen az óra 8-at üt. Körülbelül harmincz rendőrből álló csapat a bitófa körül áll; csend-biztosok ököltésekkel taszigálják a népet, mely egész a bitó alsóbb lépcsőjéig tolong.

A rendőrség főnöke valami szabadulási kísérlettől félve, a bitó négy szögletén katonákat állíttatott fel.

Még néhány percz mulik el, várják az elítélt megjelenését; a nézők közül néhányat felbőszít a halasztás és hangos kiáltásokkal követelik: »az elítéltet! a gyilkost!« - De egyszerre borzasztó hurrah-kiáltás hallatszik a néptömegeből, mely mint a vihar az egész közönségre elterjed. - Norton e perczen megjelen.

Azon öltözetben van, melyet még a pör előtt viselt: karjai hátra vannak kötve, vállain barna kabát fityeg.

Feje nem vesztett semmit rideg, erélyes jellegéből; szemeit a közönségre szegzi, mintha azt felszólítaná, hogy ám keresse arczán a gyávaság és gyöngeség nyomait.

Mielőtt elhagyta volna czelláját, a sheriff azon kérdést intézte hozzá, mely a halálra ítéltknél szokásos:

- Nem akar vallani?

- Vallani! Az egekre esküszöm, hogy nem követtem el ama gyilkosságot, melylyel vádolnak. Én egy tévedésnek vagyok áldozata.

- Ismeri tehát a bűnöst?

- Nem. És különben is készebb vagyok meghalni, mint valakit talán szintén igazságtalanul vádolni.

- Így minden be van fejezve. Bizza lelkét Istenre, felelte hidegen a sheriff.

Örömkialtások, káromkodások, gonykaczej és tréfás megjegyzések fogadták a szerencsétlen elítélt megjelenését.

Ily vad nép közepette, Norton megtartotta egész hidegvérüségét és megvetéssel vállat vont.

- Engedd meg hóhér, hogy néhány szót intézzek ezen alávalókhöz: csak egy perczet és azután a tied vagyok! mondá Norton bizonyos méltósággal. - Ti nemsokára látni fogjátok, hogy miképen tud meghalni a szabad Amerika polgára! A ti gyalázatos bíróságtok engem ártatlanul öl meg!

Esküszöm mind arra, a mi legdrágább előttem, az én szép hazámra, nagy folyóira, melyeket többé soha nem látok, a szabadságra, mely az én vallásom, hogy ártatlan vagyok!

E szavakkal a hóhérnak adta át magát.

E perczen megjelenik a sheriff, a hóhérnak int, és néhány szót intéz hozzá, melyet a nép azonban nem hall meg. - A kivégeztetést felfüggesztik. - Ezt a közönség megértette. Mi történt? Miért halasztották el az ítélet végrehajtását? Miért? A nép lázas várakozással intézte e

kérdéseket egymáshoz. Egy ember halálát ígérték neki; ide csődült ezért, látni akarta, - megkivánta a gyilkolást, - és most nem akarják kiszolgáltatni zsákmányát!

Nortont két ór vezette el, és a sheriff által kísérve lelépett a bitófáról. A közönség közepette tompa moraj hallatszott, mely mint a víz színén a hullámok, mindinkább nőttön nőtt.

A hóhér néhány szót mondott, de szavai a nagy zajban elvesztek. Ezután az állvány egy részét lerombolták. A tömeg ez által még inkább felbőszült.

Mialatt az elítélt két sor katona közt börtöne felé indult, a nép haragja egész viharrá fejlődött.

- Halálra! Halálra! Nortonnal halálra! kiáltották minden oldalról.

Képzelnék maguknak 4-5 ezer embert, ki reményében csalatva látja magát, és ki az egész éjet a szabad ég alatt tölté, hogy egy látványt élvezzen, igaz, hogy utálatos látvány, - de az mindegy! A nép közt is léteznek a nemtelenség gourmandjai ép úgy, mint az előkelő körökben a szép és jónak raffinirozott élvezői. A függönyt, hogy úgy mondjuk, felhúzták; de a színész hiányzott, a szinpad üres maradt. A tömeg semmi áron nem akarta magát rászédetni. Neki kellett áldozat, hallani akarta a haldokló utolsó hörgéseit, reszketni akart görcsei látásánál, egy szóval, szomjazott a véres jelenetért. Hangulata tehát borzasztó volt. A néptömeg bizonyos percekben nem egyéb, mint egy vad állat, mely nem ért és nem hallgat másra, mint szenvedélyeire és vad természetére.

Hasztalan jelent meg az állványon egy törvényszéki hivatalnok, ki magyarázatot akart adni a közönségnek. Lehetetlenség. Hangja tökéletesen elvész a vihar dühöngésében.

A tömeg egy fenyegetéssé vált. Ötezer fő, melynek ugyan e pillanatban ugyanazon gondolata és akarata van és kész ugyan azon határozatra, tette és kicsapongásra. Minő hatalom! Ez a vihar, mely nem ismer határt, a tenger mely gátjait áttöri! Az örök képtelenek voltak ily lázító és forradalmi hangulat lecsillapítására, mely perczről perczre nagyobbodott.

- Halálra az elítélttel! halálra! halálra!

A hóhér ismét megjelenik. Kigunyolják, mint a színészt, ki nem tudta szerepét. Néhány ember ökölrel fenyegeti és káromolva szidja őt.

Elmulik 10 percz, - egy negyed óra. Semmi. Az elítélt nem tér vissza. A nép azt hitte, hogy az elítélt azért vezetettet vissza a börtönbe, hogy vallomásokra rábirják. Így tehát még mindig várt, azon reményben, hogy majd a vádlottat visszajönni látja.

Az idő mulik és mindig semmi. Miután a bitófa el van hagyatva, néhány gyerkőcz felmászik a lépcsőn, hogy megvizsgálja a halotti gépet. A bitófa a népet fascinálja, mint a kigyó szeme. Egy pár utca-gyerek, - hisz azok sehol sem hiányoznak - a kötéllel kezd játszani; egyike közülök saját nyaka körül tekeri azt, és mintha fuldokolna, nyelvét messzire kiölti. Ezen mozdulat általános tetszést nyer. A közönség nevet. És e nevetés a fuldokláshoz oly közel áll. Egy széles vállu, szurós tekintetű és állatias kifejezéssel bíró munkás, nagy kezével egy szegény kutyát ragad meg, mely tudja az isten, mikép furakodott a néptömeg közé, és azt nyakánál egész az állványig felemelve így szól:

- Te János, akaszd fel ezt az állatot!

A gyermekek néha ép oly szivtelenek, a minő kegyetlenek az emberek. Hárman rárohantak a szegény állatra, egy percz alatt a kötelet nyaka körül kötötték. A csigát meghúzták és a kutya a levegőben függ, fájdalmaiban rángatódzva.

Hangos kaczaj fogadta e szerencsés gondolatot.

- Hurrah! hurrah! Éljen! éljen!

A nép haldoklást kívánt látni. Most élvezte annak látványát; noha nem volt oly érdekes, minőt várni joga volt.

Egy ideig buta tekintettel nézte a testet, mely három négy vonaglás után, hosszúra kinyújtózkodott, - és midőn meggyőződött arról, hogy az állat valóban már nem él, oszlani kezdett. A tér mindinkább világosabb lett, a nép eloszlott.

A legutolsók, kik távoztak, bucsujelként néhány követ hajigáltak a szegény kutyára.

XVIII.

(Különös találkozás. - Egy vízbe fulladt elbeszélése.)

Mi történt tehát? Mi bírta oly rögtön rá a törvényszéket, hogy elhalassza az ítéletet, melynek végrehajtásában rendszeren oly pontos szokott lenni? Mindenesetre rendkívül, igen nagy fontosságú esemény.

Midőn Norton a börtönbe visszatért, egy szomszéd terembe kísértetett. Egyszerre egy fiatal ember állt vele szemben; haja szőke, tekintete vonzó, arcza kifejezésteljes volt, noha a szenvedéseknek erős nyomait viselte.

Ezen megjelenés Nortont zavarba látszott hozni. Kezeit szemeihez és homlokához emelte, mint egy ember, ki álomból ébred.

- Meghaltam volna már? kérdezé.

- Nem, nem, kedves Norton, hanem én, én vagyok az, ki még az élők közt járok, kiáltá fel az ifju ember.

- Oh! kedves barátom, drága jó S a r t è n e, mennyire boldog vagyok, hogy önt még láthatom, mielőtt meghalok, mondá Norton magát a fiatal mérnök karjaiba vetve.

- De ön nem fog meghalni! Azért siettem ide, hogy önt megmentsem!

- Hogyan! az ördögbe is? én álmodom, szólt ezután Norton, kit a megelőző éjek álmatlansága és izgatottságai szellemileg is kimerítettek; én tévedek; ön nem lehet Sartène ur. Sartène a tenger fenekén meghalt! Mindenesetre tévedés! A tenger azokat vissza nem szolgáltatja, kiket elnyelt. Ön nem lehet Sartène!

- De az égre mondom, hogy én vagyok, esküszöm rá!

- Nem! ne szedjen engem rá, ez lehetlenség!

- Lehetlenség! Én csodásan megmenekültem; egy erős hullám villám gyorsasággal magával vitt Amerika partjai felé, hol félig holtan kihalásztak, és most itt vagyok, Istennek köszönetet mondva, és egyebet se kérve tőle, minthogy azokért élhessek és azokat szerethessem, kik szeretnek, és hogy szülőföldemet megmentsem azon büntől, hogy egy ártatlant, legjobb barátomat kivégezze.

Most az egyszer Norton többé nem kételkedett. Ráismert Henrik hangjára, mozdulataira és nemes szavaira. Még egyszer barátságosan karjaiba szoritotta, és a nélkül, hogy a társaság szokásaival törődnék, testvérként megcsókolta és boldogságában sirva fakadt.

A börtönőrök, felügyelők és sheriffek jelen voltak e megindító jeleneten. Mindezek az emberek, kiknek lelkek kevésbé rideg, mint külsejük, megindulva tekintettek e két ifju emberre. Valószínűleg minden remegés nélkül elnézték volna mint tanuk a kivégzést, melyet a törvény rendelt; de most, miután meggyőződtek Norton ártatlanságáról, égtek a vágtyól, hogy őt ismét szabadságába helyezték.

Sartène Henrik így szólt Nortonhoz:

- Nos tehát! ki tart vissza bennünket? Menjünk!

- Engedje meg uram, mondá erre a börtönfelügyelő, mig zavarát csak rosszul volt képes elpalástolni, mi egy perczig sem kételkedünk Norton ur ártatlanságában, de a törvény olyan, hogy a magas törvényszék uj rendelete nélkül, nincs jogunk a vádlottat szabadon bocsátani.

- Ha más baj nincs, mint ez, kiáltá fel Sartène, akkor minden rendén van. Ime egy levél, mely bizonyára minden aggodalmát eloszlatja.

És egy levelet nyújtott oda, mely semmi kétséget nem engedett többé.

- Uram, mondá ekkor a börtön felügyelője, ön s z a b a d.

Ez a szó, e nagy szó annyi, mint az élet; ez oly szó, melyet nemcsak a halálra ítélték szeretnek hallani.

Norton a felügyelőkkal kezét szoritotta a porkolábnak pénzt adott, hisz tudni való, hogy minden felakasztott hagy maga után valamit, ha egyebet nem, hát a kötelet, melyen kivégezték. Ezen esetben a börtön személyzetének kétszeres örömére válhatott az elítélt megkegyelmezése. Az ajtók rögtön meg is nyitak és a kilépők után ismét becsukódtak; végre tehát künn voltak; élvezhették a levegőt, a szabadságnak azt a tiszta, éltető levegőjét.

- Nos tehát, mondá Norton, miután már biztos volt abban, hogy nem játéka többé képzelőtehetségének, - ha végre hajlandók elhinni, hogy ártatlan vagyok, ki hát a bűnös?

- A bűnös! felelte Sartène, ez.... de most még nem szólhatok semmit erről. Ön későbbben meg fogja tudni kedves barátom. Engedje meg, hogy most e perczen másról beszéljek.

- A mint ön akarja, kedves barátom. Ön legalább menekvésének körülményeit elmondja tán nekem. Az én szememben ön még mindig Sartène szelleme.

- No de legyen őszinte, kedves Norton, és vallja be, hogy ön nem sajnálja, hogy élek.

- Az ördögbe, hogy is ne! két percczel később és én már a kötélén függök!

- En édes istenem, mennyi aggodalmat is álltam ki e miatt az egész éjen át! Az a levél, az annyira várt levél nem érkezett meg. A távirat nem szólt. Megtagadták nekem a kihallgatást, nem hittek nekem. Csalónak tartottak.

- A halál határozottan nem akart rólam tudni semmit!

- Azért is, kedves Norton, hogy ne haljunk meg éhen, elébb menjünk reggelizni. Várnak mindkettőnket édesanyámnál, ki az én és az ön visszajövetelének tiszteletére egész házát fel-forgatta.

- És Anna kisasszony? kérdé az amerikai finom mosolylyal.

- Anna kisasszony, - - - a szegény gyermek!

- Nemsokára gyászt fog ölteni, a midőn az ön felesége lesz... nemde, collega?

- Meglehet...

- Én a vőfély kívánok lenni. A szabad Amerikának sehol sem szabad hiányozni; igen közel láttam a halált, most a házasság légkörébe is kívánok jutni!

- Ez helyes és úgy lesz, bátor uram!

Nemsokára Sartène asszony kis házához értek. Minden ünnepi jelleget viselt. Dicket anyó a tüzhely körül forgolódott. Az egész házat vig konyha-illat töltötte be; a pecsenyék sütkéreztek, a vaj pattogott a tüzhelyen. És mi legtöbbit ért, ez azon körülmény volt, hogy Anna kisasszony énekelt! A mi Sartène asszonyt illeti, az ide-oda tipegett rendezve és elhelyezve mindent az ő kedves fia számára.

- Kedves barátom, szólt Norton, ime a boldogság!

Asztalhoz ültek. Képzeltetni, hogy ki nem fogytak a beszéd tárgyából.

- És most, mondá az amerikai, miután oly csendesek vagyunk, mint a londoni polgárok vasárnapon, beszélje el részletesen nekünk menekülését, mely csodához hasonlít!

- Csakugyan, az valóságos feltámadás! felelte Henrik, azonban ha jobban ismernők a tenger alatti természettani-földrajz nagyszerű törvényeit, akkor igen könnyen megértenők, mikép kerülhettem ki teljes épségben az Oczeán mélyéből.

- Önön a sor, hogy Maury commodore utódja legyen, veté közbe Norton mosolyogva, csak nincs szándéka ismét megkezdeni vizsgálatait ott lenn, hogy a tudományt újabb tapasztalatokkal gazdagítsa?

- Azt épen nem; de ismétlem, hogy ha a földi physikának törvényeit jobban ismerné az emberiség, megértene bizonyos tényeket, melyeket csak távolról sejtek és tapasztaltam. Mi előttem egész világos, ez azon körülmény, hogy a meleg és hideg vízfolyamok ellenkező irányban folynak. Az például nyugat, emez kelet felé veszi irányát. A természet ellentétekből áll. A hideg követi a meleget, a szép idő a roszat; a szél a csendes időt... A gulf-stream a föld mozgásával ellenkezik: mig amaz egy irányban folyik, a mi földgömbünk az ellenkezőben forog. Miért nem léteznének a víz fenekén viharok? Mindent, a mit ide fenn látunk, azt ott lenn is találjuk.

- Az ördögbe! ezen theoriák helyesek lehetnek; de magyarázzon meg nekünk egy egyszerűbb dolgot. Mikép történt az, hogy ön a vízben meg nem fulladt?

- Ön feledi kedves barátom, felelte a fiatal mérnök, hogy mi egy bizonyos levegő-mennyiséget, a Rouquayrol-Denayroussei készlet segítségével magunkkal vittünk. A szerencsétlenség után, - melynek okát nem sokára fölfedezem, miután ennek meg kell lenni - a légvezető csövei, nem tudom hogyan és mikép, hogy úgy mondjam egymáshoz tapadtak. Buváröltözeteembe elzárva, mint valami dobozban a víz magával sodort. Nehány perczig ez így tartott - már megadni készültem magamat a változhatlan sorsnak, midőn egy erős áramlat, mely felé mintha láthatlan vonzerő huzott volna, magával rántott. Egy ideig úgy körülánczolatott, mint valami gyermek hajtócsigáját, azután határozottan a folyam utjába dobott s villámsebességgel tova vitt.

Szememet felnyitva, a tenger mélyeinek minden nagyszerű borzalmain végig tekintettem. Ez rémitő borzalmas látvány volt; minden féle csuszómászó állatok, fókák, borzasztó külsejű és ismeretlen alaku halak és állatok vonultak el előttem. Irtózatos zöldes színű szörnyek, nagy üveg fényű szemöket felnyitva, el akartak nyelni; de a víz gyorsan és sebesen mindig tovább vitt. Ez volt szerencsém. Ezen utazás alatt a tenger alatti világ minden csodáit láttam, de ezeket leírni képtelen volnék. Megjelentek szemeim előtt, de azonnal el is tűntek. Itt ott apró kis halak vettek körül, melyek ágról-ágra ugrottak, mint a kolibri madarak. Valamivel távolabb sűrű felhők közé jutottam, melyek ezer és ezer világító nyálkás állatokból állottak. Láttam tengeri pókokat, valóságos krokodil nagyságban, nagy kék szemekkel, melyek már azon a ponton voltak, hogy hálójukba befonjanak. Nem is lehet sejteni azon különös, mesés látványokat, melyeket a mélység magában rejt. A sziklákról néha világító sugarak jönnek, mi által a szomszéd környék kékes és vörösés fényben uszik, mely a villanyos világosságra emlékeztet. Ezek valószínűleg állatnövények halmazai voltak. Még a legalsó rétegekben sem szünik meg az élet, mindenütt vannak lények, és a vegetatio ott is működik. Csakhogy lényei más természetűek és más alakuk, szinei pedig halványabbak, rendesen zöldesek.

Mindinkább nehezebben lélekzettem, és már alig éreztem, hogy élek; oly percz is bekövetkezett, melyben eszméletemet elvesztém.

Midőn ezen elaléltságból magamhoz tértem, körülöttem öt vagy hat személyt láttam, kik tagjaimat dörzsölték és melegíték. Öltözetemet leszakították; nagy tűz mellett feküdtem a tenger valamelyik partján.

Lehetetlen volna önöknek leírni a benyomást, melyet e perczen éreztem! Kezdttem újra feléledni. A gondolatok ismét visszatértek, de csak igen lassan és homályosan. Legelőször is az eget láttam; nekem úgy tünt fel, mintha édes harmóniájú zene töltene be az űrt. Néhány szót akartam szólni, de erőm hiányzott még. Végre lassan, lassan élni kezdtem!

Számot kezdtem magamnak arról adni, mi velem történt, és most legelőször fogott el némi félelem!

Önök előre láthatják elbeszélésem folytatását; a véletlen egy kis szigetre dobott, mely nem messze fekszik az amerikai partoktól. A halászok, kik kifogtak, nem voltak képesek csodákat mivelni, hogy egy nap alatt helyre állíthattak volna. A megrázkódás oly erős volt, és a fulladás már oly közel, hogy azon a ponton voltam, hogy elgyöngülésem folytán meghalok; pedig soha annyira nem kívántam élni, mint e perczekben, hogy önöket viszont láthassam és szerethessem.

De a jó Isten nem hagyott el! Néhány hét mult el ezen derék emberek közt, kik történeti dolgokban még Washington, Lafayette és I. Napoleonnál voltak. Itéljenek ezek után a többire nézve is. A távoli visszhang csak is ezen nagy diadalok hírért hozta feléjük. Mind a mellett, hogy örültek tartottak, minthogy nyugtalankodtam a tenger alatti huzal letételének sikere miatt, mégis szerettek és imádtak.

- Maradjon köztünk, mondák nekem nem egyszer, hal elég van partjaink körül, mi pedig adunk önöknek kunyhót, hálókat és szigonyokat: ebből áll a mi boldogságunk.

Hálásan megköszöntem jóságukat. Égtem a vágytól ide visszatérni; de mikép utazzam minden pénz nélkül? Képzeljék zavaromat. Kölcsön kértem volna megmentőimtől, de ezek a bölcsek ideáljait megvalósították: pénz nélkül éltek. Elvezettettem magamat a száraz földre. A legközelebbi falu lakói quäkaerek voltak; testvérként fogadtak. Új nehézség. Quäkereim a pénzt szintén csak hírből ismerték. De azért nem estem kétségbe. Vagyonunk erélyünkben rejlik. Egy kétkerekű taligát rendelkezésemre bocsátottak. Felülök, és egy széles kalapu barátom a vasuti állomáshoz visz, azaz 40 mértföldnyire a quäkker falutól. A pálya főnökével megegyezem; helyemet különös módon fizetem. Vaggonból, vagonba szálllok és előadom történetemet. Meghallgatnak, megtapsolnak és megfizetik helyemet.

Végre megérkezem New-Yorkban. Itt halottnak hisznek; el voltam már feledve. A város nagy ünnepélyben volt. A vízbe fulladt szerencséjére azonban a tenger alatti huzal letételét ünnepelték, melynek sikere végre biztos diadallá vált. Röviden tehát, hajóra szálltam, és a legboldogabb ember vagyok e világon, miután a legszerencsétlenebb valék.

- Ez szép történet! kiáltá fel Norton, ép oly megdöbbenő, mint az enyém volt; de igaz, miután engem gyilkosságról vádoltak, úgy kell, hogy legyen egy bűnös vagy tán kettő is...

- Csak egy van, csak egy, ismétlem, mondá határozott hangon Henrik.

- De siessen a gyilkos nevét megmondani a világnak. Hiszen soha sem létezett nála gyalázatosabb gyilkos.

- Én is kívánom, hogy megkapja büntetését, és pedig inkább ön miatt, mint miattam. Lesz is gondom rá. De engedje meg, hogy most még ne nevezzem meg a gyilkost.

- De kérem, csak félre minden szóvalommal.

- A kegyelem a nagy lelkek szenvedélye. Legyen tehát erős ön maga ellen, kedves barátom; nincs bizalmam az önök ostoba törvényszékei, tompa eszű birái iránt. De látok az emberiség felett egy általános igazságot, mely egyenest a lelkiismeretből ered. Ezeknek megbocsátani, mások iránt szigorkodni, ez a tökéletes igazságtalanság! A kis vétkeket meg lehet bocsátani; de soha a bűnösöknek.

A két barát ekkép beszélgetett, midőn egy távirdai szolga lépett be és az asztalra vagy tizenkét sürgönyt helyezett.

- Nincs több? mondá nevetve Norton; ön már az egész világgal levelezésben áll.

- Nem, de tudni akarom, hogy hol tartózkodik azon gyalázatos áruló, ki nem csak az én halálomat akarta, de ki ördögi terve folytán önt is majdnem a vérpadra vitte.

- Csakugyan! ha a ficzkó megtudná az ön visszajöttét, könnyen megszökhetnék.

Henrik felbontotta a sürgönyöket. Az egyik, mely Londonból jött, ezen feleletet tartalmazta: »Semmi tudósítás, ismeretlen név«. Egy másik Yorkból, e szavakat tartalmazta: »Láttuk azon embert, kiről ön szólott; e perczben Skótországban van«; végre egy edinburgi sürgöny így szólt: »itt van.«

- Olvassa el e két szót, Norton barátom, mondá Sartène és ön velem együtt be fogja vallani, hogy ha a birói igazságszolgáltatás néha csalódik is, azért a rendőrség Angliában eléggé jó rendben van. Ismerem most a gyilkos fészket. Rögtön elküldöm a letartóztatási rendeletet. Két óra mulva a bünös az államügyész előtt áll.

Minden úgy történt, mint a fiatal mérnök előre mondta; három nap mulva, a vonatról egy ember szállt le, kit két biztos a limericki börtönbe kísért.

Sartène urat azonnal értesíték, hogy a szembesítés megtörténhessék.

XIX. (Az ítélet)

Egy héttel később, négy ember felmászott a magas partra, mely a Kerry-grófságban a Shannon torkolatát környezi; egy keskeny göröngyös ösvényen haladtak, mely szorosan az örvény szélén kigyózott.

Reggeli három óra lehetett; nedves, ködös és éles hideg novemberi éj volt. Az égen egy csillag sem fénylett, minden mély sötétségbe volt burkolva.

A négy személy közül az, ki legmagasabb volt, elől ment, köpenyébe burkolva, nemezkalapját mélyen arczába huzva, míg jobb kezében lámpást tartott, és baljában egy revolvert. Járása biztos és határozott volt.

Rögtön utána egy közepszerű nagyságu egyén lépdelt, kinek karjait egy erős kötél hátán összekötve tartá; teste előre hajlott, feje pedig mellére csüggesztve volt.

Azután következett egy fiatal ember, ki köpenyét szeméig felvonta és végül egy alacsony alak, ki kardot vitt.

A négy személy egyetlen egy szót sem váltott. Ez a sötét éj és e csend borzasztó benyomást tett.

Egy szikla csucsára értek, mely a tenger felett uralkodott; e ponton egy magányos ház állott.

Azon férfit követve, ki a lámpát vitte, az utasok a lak felé irányozták lépteiket. Az egyik közülök kopogott az ajtón. Egy vén asszony felnyitja azt, kezében égő gyertyát tartva, melyet a szél azonnal elfujt. Botorkálva lépnek be, a falat tapogatva: a bizonytalan fény kissé megvilágítja a lépcsőt, mely a pinczébe vezet le. Az utasok lemennek. Ott három egyén boros palaczkok mellett ül.

- Ez helyes! mondá az első utas, ti pontos emberek vagytok. Derék ember vagy Jakab! Mióta emelkedik az ár? Valóban, mióta akaratom ellenére a száraz föld lakosa lettem, egészen feledni kezdem tengeri naptáromat.

- Mérnök ur, felelte a matróz bizonyos tiszteletteljes hangon, a tenger reggel egy órakor kezdett emelkedni.

- Köszönöm, köszönöm! igaz, tudjátok-e, hogy miért rendeltünk titeket ide?

- Nem egészen, felelték a matrózok.

- Uraim, folytatta Norton, mi nem maradhatunk itt; ami mondani valónk van, azt az égnek és a tengernek kell hallania. Mit gondol ön erről Sartène ur?

Az utazó-köpenybe burkolt férfi csakugyan nem volt más, mint Sartène Henrik; kabátja hajtókáját kissé hátra csapta és így szólt:

- A Kilconly-hegytetőre kellene mennünk.

- Akkor induljunk, felelte Norton. A levegő itt büzös és rothadt.

Ezen néhány szó váltása alatt, a hátra kötött karu egyén némán maradt. Arczán azonban bizonyos kimerültség és alázatosság jellege tükröződött le. Olvasóink bizonyára rá ismertek benne a gyilkosság bűnösére, a szép, csábító és gavallér Stevensre. A mi a negyedik utast illeti, az Dick matróz, a mérnökök tenger alatti expedíciójának kísérője volt.

Jelenléte nélkülözhetlen, minthogy a gyilkosság tanuja volt.

- Norton, mondá Henrik, vegye fel lámpáját, mi ugyanazon rendben követjük önt.

A hét ember utra kelt. A víz már a parton elszórt sziklákat mosta. A parton megtörő hullámok panaszos hangja mindinkább erősödött.

Utasaik mindig hallgatva és komolyan tovább haladtak. Az óra négy felé közeledett. A sötétség még mindig tökéletes volt. Egy sik térre értek, melyen romba dőlt fal látszott. Itt valamikor fényes kastély vagy vár lehetett, melyet az idő, vagy az emberek leromboltak.

- Álljunk meg; itt vagyunk! - kiáltá fel Sartène.

Norton parancsot adott a matrózoknak, hogy tüzet rakjanak, tagjaik a hideg miatt elzsibbadtak. Egy pár darab fa és száraz fű nemsokára meggyullad, és sárgás füstbe borítja a környéket s a ronda falat. A férfiak dideregve ülnek a lángok körül. A mi a vádlottat, Stevenst illeti, az egy kövön ül, és főleg Dick és Jakab matrózok őrizete alá helyeztetett.

Henrik egy fatörzset gyújt meg és azt a rom egy nyílásába helyezi; ez a fatörzs az igazság világosságát jelképezi, mely a tanácskozást megvilágítandja.

- Uraim, most magyarázattal tartozom önöknek. Egy nagy bünös áll előttünk, ki e perczen előttünk bünhődi meg vétkei. Nehány hónapja, hogy az Argus hajóra szálltam, Norton és Stevens urak által kísérve; azt hittem, hogy Európát két testvérrel hagyom el, - képzelt volt! egy ellenség, egy kigyó furakodott közénk. Egy napon kötelességünk a tenger alatti utazásra késztet; az ellenség ezen alkalmat előnyösnek véli. Stevens meg akart gyilkolni. Azon perczen, midőn a fejszét reám emeli, azonnal rá ismertem. Vajjon mit tettem, hogy gyűlöletét magamra vontam?

Nehány ezer mértföldnyire innét, az életet csodásan vissza nyertem; de Stevens, nem elégedve meg azzal, hogy eltünése folytán különben is egy fokkal emelkedett, két lépcsőn kívánt áthaladni és Nortontól is meg akart szabadulni. Ez igen egyszerűnek tünt fel előtte. Ördögi ügyességgel sikerült neki a legtisztább szellemekbe is a kétely csiráját vetni: Nortont bünösnek tartották. Pokoli terve már majdnem sikerült; de én épen jókor jöttem még, hogy egészen ártatlan és legjobb barátom életét megmenthessem. Önmagunk mondjunk-e ítéletet Stevens felett? Vagy kiszolgáltassuk-e a törvénynek? Mit tegyünk?..

- Engedjék át nekem most a szót! vágott közbe Norton, ki észrevette, hogy Sartène nagylelkűsége ismét uralkodni kezd rajta, és hogy a gyilkosnak még kész leend megbocsátani.

- Én rögtön megmagyarázom helyzetünket folytatta Norton. A Lynch törvénye szerint mi itt törvényszéket képezünk. Önök arra vannak hivatva, hogy részrehajlatlan ítéletet mondjanak Stevens utitársunk felett. Kérdezzék meg lelkiismeretüket. Ha önök találnak enyhítő okokat eljárásában, akkor az igazság mérlegét a vádlott javára irányozzák; de ha bünössége tisztán be van bizonyítva, akkor ne habozzanak egy perczig sem, és legyenek ítéletükben hajthatatlanok.

- A munkához tehát uraim!

Stevens, mi önt arról vádoljuk, hogy ön főnöke Sartène Henrik életére tört.

Feleljen.

- Bevallom, dadogta Stevens.

- Talán több nap óta tervezte ön a gyilkolást?

- Meglehet.. De egy kincs megpillantása, mely Sartène ur kezeibe jutott, tökéletesen megerősítette szándékomat. A vér fejembe tódult. És én a fejszét lecsaptam.

- Mikép történt, hogy arcza nem árulta el a legkisebb lelkiismeret-furdalást? És főleg mikép történt, hogy ön a vádat másra háritani segített? Ezen ösztönét követve, csakugyan szándékában volt, ily uton elérni az első rangfokot?

- Igen, már meguntam a tettetést, be fogok vallani mindent. Ez volt czélom, és erre büszke is vagyok. Ön terhemre volt, én önt a világ színéről eltüntettem, és erre jogom is volt. Akadályok, melyeket majdnem lehetetlenségnek tünt áthágnom, utamat elállották, én leromboltam és legyőztem azokat. Istenem! mintha a diplomaták másképen cselekednének. A gazdagság mosolyogni látszott reám. Én a helyzetnek már majdnem ura voltam. Csak egy vonás még, és terveim mind sikerülnek. Van elég sok ember, kik nem érnek többet nálam, és kik ugyan ily utakon járva, mai nap hatalmasak és előkelők. Én elvesztettem a játszmát, ez az egész!

- És mielőtt ön elvesztette a játszmát, vágott közbe Sartène szigorú indignációval, ön elvesztette volt már ama szent tüzet, mely a nagy dolgokhoz vezet: a lelkiismeretet! Az igazi boldogság soha sem lesz része a lelkiismeretlen embereknek! Ne feledje el ezt! Ön szerencsétlen! Ön megölhetett - helyettesíthetett volna bennünket, de ha milliókban is fürödhetnék, akkor még sem érhetné el azt, mi a legédesebb a világon, az önbecsülést. Ne mondja tehát uram, hogy a játszma azon ponton volt, hogy ön megnyeri; sőt ellenkezőleg, az ön számára az már rég el volt vesztve.

- Tehát, mondá az amerikai, - Stevens, ön nem tagadhatja bűnét?

- Ej, uram! hisz ön kényszerít arra! De önnek nincs joga egy szerencsétlen felett itélni, kit csak saját szülőföldének törvényei ítélhetnek el. Ez oly gyalázat, melyet ön nem fog elkövetni.

- Ön csalódik! felelte Norton, mi itt ép oly helyes törvényszéket képezünk, mint az, a mely Londonban van. Ön arról meg lehet győződve. Ha azon ítélet ki lesz mondva, hogy ön meghal, minden könnyörület nélkül akkép lesz kivégezve, mint valami vadállat. Uraim, bűnösnek nyilvánítják Stevent a vádlottat? Dick matróz szóljon.

A tengerész minden habozás nélkül felelte:

- Igen, én a halálra szavazok.

- És ön Jakab, mit mond?

- Igen, a vádlott a halált megérdemli.

A többi matróz egymásután felelte:

- Igen a halált!

- Így tehát az ítélet, mely visszavonhatlan, ki van mondva, mondá Norton. A vádlott azonnal bűnhődje meg gonosztetteit.

- Önök gyávasággal és árulással vádolnak, kiáltá fel Stevens, de önök gyávábbak nálam! Én védelem nélkül vagyok.

- Egy gonosztevő sértései nem képesek bennünket megingatni, felelte Norton hidegen; az ítélet végre lesz hajtva.

- Én kegyelmet kérek ezen alávalóért, mondá Sartène, kit nemes szive ismét elragadott.

- Sajnálom, hogy ellenkezésbe jutok barátommal, felelte Norton, de a kegyelmet nem adjuk meg. A Lynch ítélete könyörtelen. Ha egy ember annyiszor vétett, akkor a jobbulásra nincs remény. A halál a szükséges bűnhődés. A régi dalnokok, kiknek dalai még most is visszhangoznak a földön, sokszor ismétlik, hogy az oly egyéneknek, kik romlott, elvetemedett természetük folytán az emberiség ártalmára szolgálnak, vissza kell térniök a nagy semmiségbe, melyből eredtek. A becsület, mely egyedüli köteléke az embereknek, ily szörnyek által nem lesze megsemmisítve, kik azon ösztönszerű hanggal ellenkezve, mely azt sugja, hogy: »Segitsetek egymáson! tartsátok fel egymást! járjatok együtt!« - a sötétben rosra gondolnak és a köteléket, mely a társadalom egyetlen hatalma, szét akarják szakítani? Az ily emberek, ha

kis számban is vannak, az emberiséggel háborút viselnek; ezeket meg kell semmisíteni! A természet csak oly lényeket tűr, kik saját szolgálatára hasznosak: ő maga a rosszal ellenkezik; nem nyomja ő maga is el azokat, kik képtelenné váltak a haladás útján tovább haladni? Stevensnek meg kell halni!

- Alávetem magamat ítéletüknek! mondá az elítélt; elő akarok készülni halálomra; de kérem, oldják fel kezeimet, hogy családomhoz intézhessem utolsó emlékeimet.

- Ön akkor e levélben azt fogja írni, hogy életének szabad akaratból vet véget; mert ha mást ír, utolsó gondolatai önnel fognak elhalni, tevé hozzá Norton oly hangon, mely semmi ellenvetést nem tűr.

- Beleegyezem, felelte Stevens.

Ezen feltétel alatt az elítélt kezei a kötelékekből kiszabadítottak. Stevens egy írót vett elő, és úgy tett, mintha írna. De néha-néha szemeivel körütekintett, mintha egy eszmét keresgélne.

Egyszerre felugrott helyéből és egy ugrással a kard mellett volt, melyet Dick meggondolatlanul néhány lépésnyire a földre tett és a karddal Norton felé rohant, ki azonban revolvért tartott kezében.

Az amerikainak alig volt annyi ideje, hogy félreugorhat, különben a kard mellét találja. Stevens oly erővel rohant reá, hogy csak két méternyire állapodhatott meg. Norton megfordult, és revolverét a támadóra célozva, csodálatos hidegvérével így szólt: Ej! barátom, ne fusson oly nagyon! Kissé több nyugalom!

A revolver hat csőve, mely golyóra volt töltve, Stevenst a földre szegezve tartá. Csak egy lépéssel tovább, és ő a halál martaléka.

- Ejnye, kiáltá fel Norton, önnel csakugyan már végezni kell! A nap már felkelőben van, önnek meg kell halni, mielőtt a nap teljes fényében reánk sütne. Ne érje a napot azon szégyen, hogy önt vizionlátja! Azt parancsoljuk önnek, hogy ezen szikláról ugorják le a tengerbe. Ön a világot egy árulótól megszabadítandja. Ha ön ezen zuhanás daczára életben marad, ez önre nézve szerencse. Vallja be, hogy az amerikai törvények nem kegyetlenek; szabad tért engednek a véletlennek! Nos, az én ajánlatom önnek nem tetszik; ön ellenkezik? valóban önt nagyon nehéz kielégíteni. Különben a választás szabad: ha ön előnyt ad hat revolver golyónak, ám legyen meg akarata!

Norton ezután kezét a revolver sárkányára tette, és azt csak meg kellett volna nyomnia, hogy Stevens halva feküdjék előtte.

Stevens belátta, hogy csak könyörületeségre tarthat számot, térdre hullott tehát és összekulcsolt kezekkel kegyelemért esdeklett, megesküdve, hogy becsületes ember leend, hogy messze távol vidékre fog költözni, hogy soha lábát le nem teendi sem Angolországba, sem Amerikába.

- De, veté közbe Norton, emberek mindenütt vannak, és ön minden útján rosztat fog cselekedni. A dühös kutyát agyon lövik; de nem küldik a szomszédba. A rossz növényt gyökerestől ki kell tépni, hogy a talajt el ne rontsa. Semmi gyöngeség! Miután ön keresztény, imádkozzék!

Stevens a földön csuszva, gyermekként sirva fakadt.

- Gondoljon arra, hogy önnek még a nap felmente előtt kell meghalnia: már nincs több mint három percze. A hajnal pirul, az első sugár már fényét keletre veti!

Néhány másodperc elmúlt.

A hajthatlan amerikai órájára tekintett.

- Stevens, még csak két percze van!

Az egész jelenet alatt a megdöbbenés és magábaszállás csendje uralkodott; csak a hullámok moraja hallatszott, melyek a sziklát mosták ott lenn.

- Az életet! az életet! még oly ifju vagyok! kiálta fel a bünös, ki birái megindítására számított.

- Csak egy percze van még, felelte Norton hidegen.

A nap csakugyan már egész pompájában kezdett emelkedni; a csillagok már halványodtak; az ég kék színébe öltözködött; a tenger vize az első sugarak fényében csillogva szintén halvány kék színben tündökölt. Már látni lehetett a Kerry-grófság partjait.

Stevens belátta, hogy minden reménysugár eltűnt és legjobb, ha legalább szabad akaratából végezi ki életét.

Fölemelkedett, az égre hosszú tekintetet vetett és néhány lépést tett a mélység felé. A legvégső határon megállt, szemeivel a mélységbe pillantott. A tenger magas volt és a sziklákat csapta. Vajjon minő gondolatok ébredtek e percz alatt lelkében!

- Stevens, kiált Norton, mi nem vagyunk ellenségeid, hanem biráid; halj meg bátran!

- Isten veletek tehát! kiáltá a szerencsétlen, magát a mélységbe dobva.

Sikoltás nem hallatszott; a jelenlévők néma egyetértéssel a mélység felé közeledtek. A viz két vagy három körvonalat képezett és ezután elcsöndesedett. Hasztalanul keresték a helyet, a hol egy ember örökre eltűnt.

Vége.